

KRÁSNA

01

2023

OSTRAVA

BULLETIN OKRAŠLOVACÍHO SPOLKU ZA KRÁSNOU OSTRAVU

ROČNÍK XI.

EDITORIAL

Milí čtenáři a příznivci okrašlování,

v rukou držíte první číslo jedenáctého ročníku bulletinu *Krásná Ostrava*. Nové desetiletí začínáme změnou. Časopis bude vycházet dvakrát do roka, vždy na jaře a na podzim, zato v rozšířeném rozsahu šedesáti stran.

V aktuálním vydání se nejdříve vracíme k happeningu, kterým jsme se rozloučili s amfiteátrm za Domem kultury města Ostravy, a poté představujeme unikátní akustický model koncertního sálu plánované nové koncertní haly, navržené předním americkým architektem Stevenem Hollem a zařazené mezi deset nejočekávanějších staveb celého světa. Hned několik příspěvků se vztahuje k historii Ostravy. Dozvíte se například o osudu třebovického zámku po smrti jeho majitelky Marie Stony či o třebovickém sochařském ateliéru její dcery. Věnujeme se pamětem Jana Kubly na starou Moravskou Ostravu. Nahlédnout můžete také do nové fotografické knihy *Zrození velkoměsta*, zaměřené na Ostravu 50. let. Přinášíme i první ze série příběhů dokumentaristů ostravské pobočky společnosti Post Bellum a jejího projektu Paměť

národa. V tomto čísle představujeme životní osud Marie Pištěkové, autorky vlastní hry inspirované legendou o Johance z Arku. Dozvíte se také více o téměř zapomenutém autorovi Františku Sokolu Tůmovi a jeho utopickém románu *Hyeny*. Nezapomněli jsme ani na ostravskou flóru – tentokrát se zaměřujeme na zplaňování okrasných dřevin ve městě. Vzpomínku věnujeme i třem významným osobnostem, které nás v posledních měsících opustily a jejichž život byl významně spjat s moravskoslezskou metropolí – Eduardu Ovčáčkovi, Miroslavu Vlčkovi a Jerzemu Kronholdovi.

Věříme, že vám *Krásná Ostrava* bude příjemným společníkem i zdrojem nových zajímavých informací o našem městě. Přejeme vám krásné jaro a spolu s ním i naději, že se náročné období, které nyní všichni prožíváme, co nejdříve překlopí – tak jako počasí – do příznivější podoby.

Monika Horsáková

BYL JEDNOU JEDEN AMFITEÁTR...

ILONA ROZEHNALOVÁ

V pondělí 13. března 2023 měli Ostravané poslední možnost navštívit amfiteátr za Domem kultury města Ostravy, který bude během dubna postupně odstraňován v rámci přípravy území pro zahájení rekonstrukce Domu kultury a stavby koncertního sálu. Slavnostní loučení s amfiteátr, nazvané *Byl jednou jeden amfiteátr...*, bylo současně slavnostním zahájením proměny celé lokality. Nad amfiteátr se na začátku kulturního programu symbolicky klenula duha nad zlatým mrakem a v závěru akce se nad ním objevily červánky.

Do rozlučkové akce se zapojilo několik kulturních institucí. Okrašlovací spolek *Za krásnou Ostravu* a spolek *Fiducia* připravily tvůrčí dílnu pro děti a je-

jich rodiče, během níž amfiteátr společně vyzdobili a na zadní stěnu, která v posledních letech sloužila jako legální plocha pro graffiti, nasprejovali velkou mávající figuru. Ta se spolu s nápisem *Hall by Holl* symbolicky loučila s minulostí a zároveň vítala budoucnost. Organizátoři se rozhodli na akci ponechat i kritický nápis, který se objevil na připravené bílé ploše ochozu v noci na pondělí. Zněl: *Táhni zpátky do NY ty NY kokote! ♥*, což byla zřejmě nářážka anonymních kritiků na bydliště autora návrhu koncertní haly, která patří mezi top 10 nejočekávanějších staveb světa.

Členové okrašlovacího spolku připravili také speciální poetický atentát, v rámci kterého provedli

zájemce i vnitřními prostory amfiteátru – básnické texty o zrození i smrti zazněly v nejrůznějších tajemných koutech, ve zrušené solné jeskyni nebo u zaniklé hospody.

Na pódiu amfiteátru v programu dvakrát vystoupilo uskupení Benda Quartet, jež zahrálo Mozartovy a Vivaldiho skladby. Vystoupili také herci nedalekého Divadla Petra Bezruče (původně sídlilo v objektu Domu kultury města Ostravy) – na pódiu odehráli ukázky z inscenace Lásky jedné plavovlásky.

Do loučení se pak mohli přímo zapojit i samotní návštěvníci – společně s organizátory napsali vzkazy a přání pro koncertní halu na balonky a ty pak společně za zpěvu písně Muzikanti, co děláte v podání operní pěvkyně Evy Dřízgové-Jirušové vypustili do červánkového nebe.

HISTORIE AMFITEÁTRU ZA DOMEM KULTURY MĚSTA OSTRAVY

Projektová dokumentace na stavbu amfiteátru pochází z roku 1980, samotná stavba byla zahájena na podzim 1980, ihned po ukončení první etapy přestavby sadu Milady Horákové (tehdy se jmenoval sad Klementa Gottwalda). Projekt zpracoval Stavoprojekt Ostrava, odpovědným projektantem byl architekt Jan Chválek. Amfiteátr se skládal ze dvou částí – hlediště a jeviště – včetně provozních budov a dvou bufetů. Jeho provoz začal 26. června 1982. V objektu se až do roku 1994 pořádaly koncerty, májové veselice či dechovky. Po dokončení rekonstrukce Domu kultury města Ostravy v roce 1994 tyto akce už v amfiteátru neprobíhaly, neboť narušovaly klid v Městské nemocnici Ostrava. Po roce 1994 byl proto venkovní prostor amfiteátru využíván omezeně. V posledních letech, zejména v době covidu, tu bylo pořádáno několik akcí, například přednášky a ateliéry spolku Fiducia nebo divadelní představení v rámci festivalu Dreamfactory. Ve vnitřních prostorách byla využívána tělocvična pro kurzy

DKMO – cvičení a jóga –, v pronájmu byla provozována solná jeskyně a kosmetika. Do prvního patra byly v roce 1994 přestěhovány z Domu kultury dílny, část prostoru v byla pronajímána, v přízemí se nacházela hospoda.

Takto se psalo o amfiteátru v článku *Odpočinek v přírodě*, který vyšel 26. 6. 1982 v *Nové svobodě*:

„Zaměst poslední smítka, umýt podlahu, aby se leskla jako sklo, to bylo náplní včerejšího dopoledne brigádníků, kteří v investiční akci Z pod vedením stavitele Rudolfa Šajdka dávali do pořádku scénu, hlediště i vnitřní místnosti amfiteátru v sadě Klementa Gottwalda (za Domem kultury pracujících Vítkovic) před jeho otevřením.

Promenádní koncert podnikového orchestru VŽSKG zahájil v odpoledních hodinách provoz amfiteátru. Na jeho výstavbě se podílely také ostravské podniky, mezi nimi Pozemní stavby, Vítkovické stavby, Stavoizolace, Městský stavební podnik a JRD Nová Kysuca. Při výkopech a dalších pomocných pracích pracovali v rámci směn Národní fronty, ale i akce Z, ostravští občané. Společně tak vytvořili hodnotu díla za 4 000 000 korun.

V létě se na jevišti vystřídají nejrůznější orchestry, počítá se s pravidelnými promenádními koncerty, diskotékami pro mladé, veřejnými zkouškami souborů zájmové umělecké činnosti, programy pro děti. Ani v zimě nezůstanou vnitřní prostory amfiteátru opuštěné. Členové kroužků při Domě kultury VŽSKG budou využívat klubovny pro svou zájmovou činnost.

Návštěvníci v parku najdou osvěžení ve dvou bufetech.“

Amfiteátr předán veřejnosti

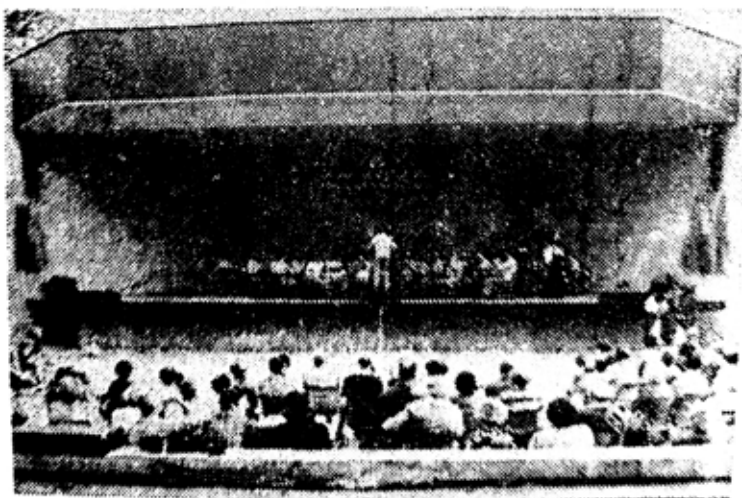
Stavba amfiteátru v sadě K. Gottwalda v Ostravě byla zahájena na podzim 1980, ihned po ukončení první etapy přestavby parku. Projekt zpracoval Stavoprojekt Ostrava, odpovědným projektantem byl ing. arch. Jan Chválek. Amfiteátr se skládá ze dvou částí -- hlediště a jeviště včetně provozních místností a dvou bufetů.

Celková hodnota stavby dosahuje čtyř milionů korun. Byla realizována formou investiční akce Z za přispění podniků, veřejného a místního stavebnictví na území města.

Slavnostní otevření amfiteátru se uskutečnilo včera odpoledne symbolickým přestřižením pásky tajemníkem Sm KV KSČ Ladislavem Brumkem a primátorem města Ostravy Eduardem Foltýnem. Slavnostního otevření se zúčastnili: tajemník MěstV KSČ Vladislav Fák, funkcionáři

ObvV KSČ a ObvNV Ostravy 1 a další.

Předseda ObvNV Ostrava 1, Alfons Matýsek ve svém projevu informoval přítomné o záměrech stavby a poděkoval všem, kteří se zasloužili o její zdárné ukončení. Pak amfiteátr předal Drahošlavu Váňovi, řediteři Domu kultury pracujících Vítkovic, který se stává správcem a provozovatelem tohoto nového společenského zařízení. Slavnostní akt se konal v rámci oslav 38. výročí SNP. (bk)

△ ZE SLAVNOSTNÍHO ZAHÁJENÍ provozu amfiteátru v sadě Klementa Gottwalda. Foto: A. LUKAČIK

AKUSTICKÝ MODEL INTERIÉRU BUDOUCÍHO KONCERTNÍHO SÁLU V OSTRAVĚ – PŘEDVOJEM ŽIVÝCH POSLUCHAČŮ JSOU ZATÍM MALÉ FIGURKY

MICHAELA DVOŘÁKOVÁ

Připravovaný ostravský koncertní sál bude již brzy novým (zejména kulturním) symbolem Ostravy. Mezinárodní architektonická soutěž dala vzniknout návrhu, jenž originálním způsobem propojí stávající Dům kultury města Ostravy a nový koncertní sál s kapacitou 1300 diváků. Návrh vytvořil přední americký architekt Steven Holl se svým studiem Steven Holl Architects z New Yorku ve spolupráci s pražským studiem Architecture Acts. Projekt je už nyní prestižním americkým magazínem *Architizer* zařazen mezi deset nejočekávanějších staveb celého světa.

K dosažení těch nejlepších akustických parametrů samotného koncertního sálu bylo nutné udělat několik sérií akustických měření – ta prováděla

japonská společnost Nagata Acoustics v modelu interiéru koncertního sálu v měřítku 1 : 10. Model umožnil simulaci reálných akustických podmínek. Jen díky testování lze dosáhnout těch nejlepších akustických parametrů. Akustický model byl po ukončení měření převezen do ostravské městské galerie současného umění Plato, kde je v prostorách bývalého hobbymarketu Bauhaus od července 2022 zpřístupněn veřejnosti. Model je vystaven ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií Ostrava a galerií Plato.

Dokonalá kopie budoucího interiéru ostravského koncertního sálu v měřítku 1 : 10 vznikala téměř půl roku v dílnách specializovaných na akustické modely společnosti Aveton, s. r. o., v Mnichově

Hradišti v úzké spolupráci s Nagata Acoustics, Steven Holl Architects a Architecture Acts. Smlouva na výrobu modelu interiéru koncertního sálu a na následná měření byla součástí projektové dokumentace.

Uvnitř modelu jsou umístěna čalouněná křesílka a figurky z extrudovaného polystyrenu s vlasy a oblečky, které mají napodobit posluchače v sále. Simulují akustickou pohltivost posluchačů. I samotná přítomnost lidí mění akustické parametry prostoru. Cílem měření bylo ověřit, že tvar sálu vycházející z výpočtů a počítačového modelování a použité materiály zajišťují dokonalou akustiku. Komplexní přípravu technických podkladů pro výrobu modelu zajišťoval Jan Antoš ze společnosti Aveton. Ve spolupráci s kolegou Tomášem Hrádkem určoval celkovou koncepci a dohlížel na průběh kompletní výroby v dílně.

Modely pro koncertní sály se dělají již desítky let. Možnosti vlastní modelace a následné akustické analýzy se navíc výrazně posunuly kupředu a výroba akustických modelů je dnes podle odborníků z Avetonu již běžnou praxí u všech velkých sálů. Na základě zkušeností s jinými modely, naposledy pro brněnské Janáčkovo kulturní centrum a nyní i s modelem pro Ostravu, bylo zřejmé, že každý model je originál, ke kterému je potřeba přistupovat individuálně, a to nejen z hlediska interiérových detailů, ale i konstrukční koncepce jako celku. Největším oříškem u ostravského sálu byl podle nich jeho kompletně asymetrický tvar, což přináší řádově náročnější projekční přípravu než u modelů symetrických, dále pak určité konstrukce stropního vrchlíku, který je rovněž

zcela nepravidelný. Protože ne vše lze simulovat v počítači, bylo potřeba vytvořit skutečný model, kde byl spolu se studiem Nagata Acoustic zvuk testován a vyhodnocován. V modelu byla umístěna i zmíněná čalouněná křesílka a oblečené figurky s vlasy, které simulovaly akustickou pohltivost posluchačů. Model byl plněn plynným dusíkem, protože uvnitř musely být kvůli měřítku 1 : 10 všechny frekvence desetkrát vyšší. Díky dusíku odborníci nasimulovali co nejděrohodnější prostředí a získali přesnější hodnoty měření. Měřítko 1 : 10 bylo podle nich ideálním kompromisem mezi funkčností a ekonomickými náklady.

Návrh a zajištění odpovídajících akustických úprav ostravského koncertního sálu byly svěřeny uznávanému japonskému specialistovi Yasuhisovi Toyotovi a jeho tokijskému ateliéru Nagata Acoustics, který si díky skvěle odvedené práci v koncertních sálech napříč kontinenty zajistil celosvětové renomé. Společnost Nagata Acoustics navrhla od roku 1971 akustické řešení u bezmála 60 koncertních sálů po celém světě. Díky „jejich akustice“ zvuk skvěle zní v sálech v Paříži, Šanghaji, Tokiu, Los Angeles, Katovicích či Hamburku. A za pár let také v Ostravě. Ostravský koncertní sál, dílo amerického architekta Stevena Holla, je podle něj jedinečný svým poněkud nepravidelným tvarem, dále i tím, že pódium není umístěno v čele před hledištěm, ale v centrálním prostoru. Což znamená, že všichni v publiku dobře vidí i slyší, hudebníci i hudba jsou jim nablízku, což je podle Toyoty předanou hodnotou tohoto uspořádání.

Součástí přípravy území pro koncertní halu je demolice amfiteátru za Domem kultury města Ostravy, která proběhne během dubna 2023. Prostor po amfiteátru, se kterým se veřejnost spolu s námi symbolicky rozloučila 13. března 2023, v budoucnu nezůstane prázdný, ale bude tam umístěna vodní plocha a celá lokalita se promění nejen v rámci stavby koncertního sálu, ale také v rámci revitalizace parku Dr. Milady Horákové. Na proměnu parku byla vypsána architektonická soutěž, kterou vyhrál ateliér míza architekti. V srdci parku vznikne prosvětlený prostor s altánem pro kulturní a společenské aktivity, obnoví se vodní prvek uprostřed parku, přibude promenáda a ovocný sad. Veřejnost se s výsledky soutěže může seznámit na výstavě v prostorách MAPPA od dubna do května tohoto roku a také na webu: <https://www.mappaostrava.cz/sad-m-horakove>.

VZPOMÍNKY NA STAROU MORAVSKOU OSTRAVU ANEB K EDICI PAMĚTÍ ING. JANA KUBLY

VÍTĚZSLAV GROSS

Příjmení Kubla bylo na stránkách Krásné Ostravy v nedávné době poměrně často frekventováno. Příčinu k tomu zavinil muzikolog Viktor Velek z Fakulty umění Ostravské univerzity, který se ve svém výzkumu hudební migrace mezi Ostravou a Vídní věnoval Richardu Kublovi (1890–1964), slavnému opernímu pěvci. Velek ve své česko-německé tetralogii *Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní / Tonkünstler zwischen Ostrau und Wien* vyhradil Kublovi hned dva svazky: druhý (život a dílo) a čtvrtý (paměti), zčásti i třetí – ten byl věnovaný především Richardově první manželce, zpěvačce Lídě Maškové. Již tehdy byl zmiňován Richardův otec, Ing. Jan Kubla (1859–1940), významná postava české ostravské kulturní a spolkové scény na přelomu 19. a 20. století. Vystudoval sice na příbramské hornické akademii a pražské technice, ale do Ostravy se nakonec vrátil. Byl spolkařem každým coulem: byl členem spolků kulturních, sportovních, školských, občanských, divadelních, obchodních a průmyslových. Mimo jiné byl také členem zastupitelstva Moravské Ostravy.

Na konci života sepsal Jan Kubla své paměti. Dochovaly se ve dvojí podobě: strojepis v Archivu města Ostravy a rukopis, který daroval téže instituci Viktor Velek po objevení pozůstalosti Richarda Kubly. O vydání formou edice se uvažovalo již v roce 1967, ale archivář a zkušený historik Karel Jiřík si byl už tehdy vědom náročnosti takové ediční práce. Navíc k dispozici měl jen strojepis, o rukopisu zcela jistě nevěděl. Edice přesto vznikla, ale až o 55 let později. Stala se hlavním výstupem jednoletého univerzitního projektu Filozofické fakulty a Fakulty umění Ostravské univerzity. Viktor Velek spojil síly s historikem Alešem Zářickým a spolu s týmem studentů připravil v roce 2022 edici strojepisné verze. Knihu vydalo Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Ostravskou univerzitou a počátkem letošního roku byla uvedena do distribuce.

Co nabízí? Jan Kubla se ohlédl především za svým dětstvím a mládím, paměti zjevně nestihl dopsat. Avizoval například také cíl věnovat se divadlu,

nicméně toto téma v pamětech nakonec chybí. Začal je psát poměrně „zešíroka“, tudíž se v úvodních částech věnuje vyprávění legend, mýtů a pověstí svého rodného kraje. De facto šlo o kompilát a valný význam tato část nemá. Záhy si to však uvědomil a přešel k vyprávění vlastního života. Kniha je určitým „uličnickem“, resp. průvodcem po centru Moravské Ostravy. Autor líčí osud jednotlivých domů, jejich obyvatel, přibližuje události, jakými jsou požáry nebo povodně, mapuje změny majetkových poměrů. Ze svého života se zaměřil hlavně na rodiče, o manželce a dětech v knize není ani zmínka. Jan Kubla čtenáři nabízí různé historiky, přibližuje významné osobnosti, ale i rázovité figurky. Nechybí ani zájem o ikonická místa a proměny architektury města. Podává též vhled do zvyků hospodyněk, do běžného života města, líčí stavbu prvního vodovodu, zavádí nás do bídy dělnických kolonií (Krausovec), prostor věnuje i dějinám mlýnů v Moravské Ostravě a Přívoze.

Paměti jsou pestrým kaleidoskopem Moravské Ostravy konce a přelomu 19. století. Psány jsou čtivým způsobem, zčásti ostravským dialektem. Ediční práce nebyla jednoduchá: patrně pokročilý věk způsobil to, že se Kubla často pletl v příbuzenských vazbách, křestních jménech, číslech domů atd. Vše bylo nutno ověřit v matrikách, sčítacích operátech a podobných pomůckách. Knihu pro „lepší stravitelnost“ v úvodu doplňuje plán centra města, kde jsou jednotlivé domy očíslovány a tato čísla byla doplněna i do celého textu. Nehrozí tak, že by se čtenář ztratil. Úvod přináší i podrobný rodokmen Kublovy rodiny, navazuje pečlivě sestavená ediční zpráva, představení Jana Kubly, seznam literatury a pramenů, srovnání obsahu rukopisu a strojopisu, zajímavé je též ohlédnutí se za možnými motivacemi, které vedly k sepsání pamětí.

Závěr knihy tvoří rozsáhlý blok s historickými fotografiemi, přičemž mnohé z nich jsou publikovány poprvé. Některé posloužily i pro výřezy konkrétních ulic, ke kterým samostatné fotografie nemáme. Text pamětí se tedy neopírá jen o mapu s čísly domů, ale také o dobové či mladší fotografie.

Ojedinelý je svým rozsahem i rozšířený jmenný rejstřík. Jde vlastně o malý biografický slovník a v budoucnu poslouží zcela jistě těm, kteří připravují osobní hesla pro různě zaměřené regionální slovníky.

Co napsat na závěr? Literatura o staré Moravské Ostravě byla rozšířena o dosud opomíjený pramen. Zaujme jak odborníka, tak i laického čtenáře. Je vhodná pro adaptaci formou rozhlasových memoárů vysílaných na pokračování. Po grafické stránce zaujme moderním designem, který je výsledkem vzdělávání výtvarné části Fakulty umění OU. Pro úplnost je třeba dodat jména těch, kteří se na kolektivním výsledku podíleli měrou největší: kromě hlavního editora Viktora Velka a Aleše Zářického to byli studenti Veronika Gebauerová, Vítězslav Uvíra, Lukáš Czopik, Tomáš Hermann, Patricia Grundzová, Isabella Székely, absolventka Fakulty umění OU a grafička Eliška Tunklová. V roli odborných konzultantů byli Tomáš Karkoszka a Milan Palák. Z Poděkování je zřejmé, že zdařilá publikace má své kořeny též ve spolupráci s Archivem města Ostravy a Ostravského muzea.

A dostupnost knihy? Publikaci naleznete v běžné distribuční síti, konkrétně si ji můžete prohlédnout také v knihkupectví Ostravské univerzity v Mlýnské ulici č. 5 (OUshop). Aktuálně uvažuje autorský tým nad křtem právě v tomto knihkupectví a následné procházce centrem Ostravy, ovšemže... s průvodcem v podobě pamětí Jana Kubly.

UKÁZKA Z KNIHY:

V dalším pokračování nacházel se pohodlný vjezd z ulice do zadní zahrady Josefa [recte Antona] Drtiny a na hranici těchto dvou sousedů, částečně již v ulici, nacházela se studně, ze které se čerpala voda dřevěnou pumpou [mezi domy č. p. 33/109 a 32/110]. Vodní toto zařízení přišlo velmi vhod na protější straně ulice usedlému kováři, všeobecně oblíbenému a vždy ochotnému řemeslníku pojmenovanému „Vincek“.

Kovář „Vincek“ vždy s usmívavou červenou tváří pracoval sice „v kuzni“ (v kovárně)¹ při nezbytném svém ohni, ale často měl též nejbližší jemu část ulice užitečně pro sebe obsazenou. Žhavé železo, ukuté dle potřeby, vyhodil jednoduše ven na ulici

ku zchladnutí, aneb jindy zas chladil u protější pumpy, kde to šlo rychleji. V době stavební měl mnoho práce se spojovacími táhly, které dle udání svařoval na určité délky. Když byl hotov s jedním kusem, zejména hodně dlouhým, hodil tento úplně horký do ulice na ochlazení, nestaraje se dále při tom docela nic o to, zdali jest to pro chodce bezpečným, nebo ne. Ulice nebyla sice tak často navštěvována, přešlo-li ulicí 5–6 lidí nepatřících sem bytem, bylo [to] moc, a lidé i obzvláště děti věděli s určitostí, že „Vincek“ háže horká železa na ulici a nedotýkali se těchto.

Pamatuji se na jeden případ, který se tu přece jen přihodil, ale nebyl nikterak za vinu pokládán ko-

¹ Kovárna vlastní číslo popisné neměla.

váři „Vinckovi“. Děvče asi devítileté, byvší posláno s rozkazem něco nakoupit, ubíralo se ulicí kolem kovárny a pouštělo se s velkou chutí do obdržené předem odměny za vyřízení, do krajíce chleba namazaného máslem. Jak bylo zvykem a v rodině šetření rozkazovalo, šlo děvče jako jiné děti též bosé a zabývající se s chutíplnou hltavostí, aby jak nejdříve mohlo ubytovat krajíc v žaludku svém, opomnělo v zamyšlení, že jde kolem „Vincka“, kováře. Najednou výkřik, menší půl krajíce chleba valí se po zemi, máslem obrácen do bláta, a děvče na zemi leží, křičí a svíjí se bolestí. Vykládal očitý svědek, který čekal u kovárny na zhotovení objednaného, že viděl jen, jak se od nohy děvčete světle zakouřilo a v tomtéž okamžiku už hlasitě nařikajíc děvče upadlo k zemi. Odnesli děvče rychle domů, a ačkoliv byla opálena kůže celé její šlépěje, bez lékaře, jen domácími léky ve čtrnácti dnech všeko vyléčili. Následek celého případu byl několikrát vyslovené ponaučení pro děvče, které znělo: „Aspon podruhé dás lepší pozur a buděš hledět pod nohy!“ a tím případ celkem odbyt. Jak byl by asi vyřízen případ takový dnes? Určitě se změnou! Ano! Ano!

Hned vedle, směrem hlavní třídy, sousedil jednopatrový dům [č. p. 59/187] s prostranným vjezdem do dvora a náležel Frant. Tkastovi.² Tento soused zabýval se skupováním odpadků starého železa, zinku a všech jiných potřebných kovů, kupoval kosti, hadry a všecko pak hromadně odvážel na určitá místa, ovšem se značným ziskem. Zde jsme si také tak jednou zaobchodovali, když vnuknutí nás podnikavé hochy táhlo a my sesbírané zboží

měli v uzlíku pohromadě. Stržený peníz, který rovnal se obnosu někdy dokonce i 5 až 6 krejcarům, byl příčinou, že jsme v radostném poskoku pospíchali k domovům, abychom se zde mohli pochlubiti s vykonaným obchodem naším.

Pamatám se ja dost dobře ešče dněskaj, jak sme tež jeden raz šli tři synci, každy se svoim pozbíraným nicpotým tovarom do mileho Tkasta to všecko dobře prodat. Neřekli sme o zbíraňu žadnému nic, aby nám to někdo něvyškludil [nevyfouknul], a dyš byla teho už pořadná trocha, honem sme všecko porvali [sesbírali] a potajemku, jako by nic, rypali sme každy s pinklem pod pažu co nejkratšími ulicami do známého kupca přeměnit na na peníze. Jak sem tak kračal, zdal se mi ten můj nabitý pinkel hrubě těžký, už mě ručiska bolely od smyčeňa [nešení], ale bo sme byli už dost blízko, tuš sem se pravil řecy doněseš to enem jaksik. Mušli sme dluho čekat, než panimama Tkastka3 přišla na plac, bo ona obyčejně takové věci odbírala a hned zaplatila. Dyš tedy přišla ostro se na nas prohledla a hned začala: „Co to matě, synci? Honem to vybíraj, honem, bo němam moc času s vámi tu bajdat, tak každý extra chcetě, no něch tam, daj to oto hevaj na vahu, tak dobře, včil přidě druhý na raju, ten kusek ale něhcu, tak zvaženo, třetí, ty teho maš jakši věce, jak si to až hev dosmyčil? Nono, tak už je to všecko hotove.“ Dyš potem nás panímama Tkastka vyplacala, byl sem ja nějvěce udiven, dyš sem na moji dlaňi uviděl celých jedenáct krejcarů. Vyniknul sem nad svoje kamarady, něnařikal sem už nic, že mě pod lapatku boli od teho něšena a tak jak bych byl vyš urostnutý, šel sem v domyšlenu, že bych mohl byť už včil hotovým chlopem.

2 Dům vlastnila rodina Tkastova od roku 1850.

3 Patrně Vilma Tkast.

ZROZENÍ METROPOLE – NOVÁ FOTOGRAFICKÁ KNIHA O OSTRAVĚ

V loňském roce byla před Vánoci v ostravském antikvariátu a galerii Fiducia pokřtěna nová fotografická publikace *Zrození metropole. Ostrava ve fotografiích padesátých a šedesátých let 20. století*. Sestavil ji Ondřej Durczak a textem doprovodil Jiří Siostrzonek. Tato autorská dvojice ze Slezské univerzity v Opavě se Ostravě a regionu věnovala již v předchozích knižních projektech *Ostrava v důchodu. Průvodce po zaniklé slávě* (2015), *Karvinsko* (2021) nebo *Bruntálsko. Alternativní fotografický průvodce* (2021). Nyní autoři čerpali z archivních fotografií ze soukromých i veřejných sbírek,

přičemž kladli důraz na vysokou obsahovou i řemeslnou úroveň použitých materiálů. Publikace je rozdělena do tří hlavních kapitol – Město, Každodenní život a svátky a Průmysl. Na celkových 224 stranách obsahuje přes dvě stovky fotografií, mnohé z nich nebyly dosud publikovány.

ŠEDÉ BLUES V ČERNÉ

JIŘÍ SIOSTRZONEK

Nejsem sice rodilý Ostravák, ale během svého života jsem zde nainhaloval tak velkou dávku popílku a smogu, že se i dnes cítím být součástí zvláštního společenství tohoto neuchopitelného města.

Mé první vzpomínky na Ostravu jsou stejně dřevě jako proluky podél tramvajových kolejí mezi Porubou a Radvanicemi, ale jejich intenzita je tak silná jako vozíky s uhlím nad tímto surreálním městem. Poprvé jsme se s Ostravou vzájemně dotkli někdy v polovině šedesátých let, kdy mě táta vzal na výlet do Českého Těšína. Na nádraží ve Svinově jsme v bíle vykachlíkovaném nádražním bufetu vypili žlutou sodovku a přímo z opavského nástupiště vystoupali po dřevěných schodech k tramvajové

zastávce a devítkou po historické trase – hospoda u Boříka, Hulváky, Mariánky, koksovna Karolina. Vystoupili jsme u divadla Zdeňka Nejedlého, kde nás přivítala omamná vůně bramboráků z blízkého stánku u Černé louky, jejímž cílem bylo porazit zkažený dech z koksovny a z chemických závodů exotickými vůněmi anilinu, cyklohexylaminu a dicyklohexylaminu, což se ale nikdy nepovedlo. Někdy jsme si stihli koupit rohlík se salámem ve vyhlášeném Domě potravin, a když zde bylo plno, což bylo vždy, tak jsme si dali salát v rybím bufetu kousek od náměstí Lidových milicí.

Vizuální srážku s autobusovým nádražím u divadla s jeho expresionistickou atmosférou lze přirovnat k infernálnímu zážitku odpichu vysoké

pece, fárání na Bezručí, vyvážce strusky z koksovny, hukotu v harendách po sobotních přikopávkách, a to vše za videomappingu různobarevných plamenů z okolních průmyslových závodů. Byla to exploze vjemů pro všechny smysly. Pravděpodobně zde se zrodil ostravský poetismus.

Poválečný hospodářský rozmach, sociální proměna spočívající nejen v radikálním nárůstu obyvatel mixu různých národností, kulturních zvyklostí, mentalit, motivací a hodnot, vytvořily z Ostravy vysokou tavicí sociální pec s řadou nesusoudných ingrediencí, ze které se jen obtížně odlévala jednoduše společnost. Nejen architektura, práce, bydlení, ale také životní styl formoval „nového občana“ Ostravy. Nebyl to pouze výsledek sociálního inženýrství, ale přijetí nových pracovních a kulturních podnětů, které určovaly rytmus a kvalitu života. Výsledkem byl často pocit studu místo hrdosti. Odlišnost ostravského dialektu, přístup k práci, životní hodnoty se staly nechtěným stigmatem tehdejších obyvatel.

V padesátých a šedesátých letech 20. století probíhal na území města i v hlavách urbanistů, architektů, politiků a ideologů zápas mezi tradicí, historií a modernitou. Asanace a výstavba. Staré domy s patinou, potulní psi v chátrajících a neoprávněně vysmívaných koloniích, ponuré uličky připomínající atmosféru Stínadel, náměstíčka, hornické hospody, koupaliště a hřiště a lokální obchůdky žily důvěrně pomalým životem. A proti nim se vzedmula tsunami sídlišť a moderních komplexů služeb, úřadů, škol s neosobním okolím. Téměř vesnická pospolitost v satelitních čtvrtích v kontrastu s formující se anonymní městskou společností v centru Ostravy. V jedné části Ostravy chodily ještě děti s bandaskou pro mléko, se džbánem pro pivo a do síťovky jim prodavačky ukládaly rohlíky a zdravily maminku. Na druhé straně města, v jeho centru, velkoplošné obrazovky výkladních skříní lákaly k novému životnímu bruselskému stylu šedesátých let.

Byl to nerovný zápas o zachování starého a uvolnění místa novému. Obchody, restaurační a kavárenská zařízení nabízely atraktivní kulturu volného času, stejně jako kina a divadla. Tato nová nabídka lákala jako lucerny noční motýly obyvatele ze satelitních částí, ale také z Opavy, Hlučína, Karviné, Bohumína a jiných měst, která byla účelně propojena tramvajemi, autobusy, vlaky. Pamětníci dobře znají exotickou cestu z Ostravy například do Hlučína.

Města se svou existencí podobají životní dráze člověka a kopírují jednotlivé fáze – počínaje zrozením, dospíváním, dospělostí, pozvolným chátráním, involucí a zánikem, kterým materiální pouť končí. Zdálnivě přímá cesta však může mít také několik zastavení, která umožňují městu prožít více historických vrcholů. Ostrava je sídlo, které bylo utvářeno během relativně krátkého období složitými kulturními a sociálními procesy. Od poloviny 19. století a následně v padesátých a šedesátých letech 20. století si Ostrava získala danajský statut průmyslové metropole.

Nejen hospodářským rozmachem, ale také systematickým připojováním satelitních obcí do rozevřeného náruče nenasytné aglomerace se zrodil rozsáhlý, ale nesusoudný celek Ostrava, která svou dispozicí připomíná ostrovy roztroušené v moři. Tyto enklávy si ale i po připojení k metropoli nadále žily v podstatě svůj vlastní společenský, kulturní život. Na lokálních úřadech, stadionech, ve školách, kostelích, spolcích, hospodách a domovech se odehrával vzhledem k centrální Ostravě paralelní svět. To, co spojovalo obyvatele periferních sídel, byly společné cesty z práce a do práce, případně ojedinelé rodinné výpravy za většími nákupy do obchodních domů v centru města a kolektivní účasti na slavnostech Dne horníků, koncertech hornických kapel, oslavách 1. máje a dalších akcích, kde se občané mohli spontánně setkat a mimo jiné předvést své nové baloňáky, šustáky, kaliopky, bílé štramply i nové typy kočárků.

Stejně jako lidské bytosti také města skrývají pod povrchem pravou identitu, která ale není většinou zjevná na první pohled. Některá sídla se otevřou návštěvníkovi již při prvním setkání a svou malebností osloví příchozího, který tak nemusí nic objevovat, studovat, protože tajemství je mu nabízeno s lehkostí a samozřejmostí. Ale existuje také zasutá krása, kterou si musíme nějak zasloužit, aby nám byla zjevena. Ostrava se brání poznání na první nádech smogu a je obecně nedůvěřivá k instantním a povrchním vztahům. Čas zatížil Ostravu nánosy komplexů a stereotypů interpretací. Většinu stereotypních interpretací vynalezli „cizinci“, kteří neměli odvahu a trpělivost sednout si s geniem loci města například ve svinovské nálevně U Šimka na jedno a naslouchat jeho vyprávění i mlčení. Ostravské hospody vždy patřily mezi důležité iniciační kulturní a sociální instituce.

Ostrava patřila k těm aglomeracím, které nás neustále nabádaly k dobývání citu, stejně jako uhlí skryté v jejích tepnách. Ostrava vždy byla a je poetické město. Jde jen o to vědět, kde ji hledat. Přitom majáky komínů, těžních věží a světla z hutí jsou naše navigační body. Pokud nechceme, aby nám Ostrava nastavila lhostejnou nebo nepřátelskou tvář, měli bychom se podílet na utváření vzájemného upřímného vztahu. Není podmínkou chodit spolu na pivo, ale kdo si Ostravu z jakéhokoliv důvodu zamiluje, tak má jistotu, že je to navždy.

(Text vyšel jako součást úvodního slova Jiřího Siostrzonka v knize *Zrození metropole*.)

▲ Marie Stona a její hosté u třebovického zámku

OSUD TŘEBOVICKÉHO ZÁMKU PO SMRTI JEHO MAJITELKY MARIE STONY

MARTIN PELC

V Třebovickém parku stál do roku 1958 zámek, z něhož vytvořila třebovická rodačka, zámecká paní, spisovatelka a mecenáška umění Maria Stona (Marie Scholzová Stonawská, 1859–1944) významné kulturní centrum, nazývané „slezský Výmar“. Na počátku století a v průběhu první republiky udržovaly s tímto uměleckým salómem kontakty známé osobnosti tehdejší Evropy, Třebovice navštívil například antropozof Rudolf Steiner, první ženská laureátka Nobelovy ceny za mír Bertha von Suttner a další. Ateliér tu měla dcera Marie Stony, sochařka Helena Železná-Scholzová. O osudu třebovické zámecké paní jsme psali v bulletinu *Krásná Ostrava* v roce 2018 a natočili jsme o něm v roce 2022 dokument v rámci cyklu *Ostravské kulturní stopy*, který najdete na webu klubfiducia.cz. V tomto čísle *Krásné Ostravy* si připomeneme osud zámku a sochařského ateliéru po roce 1944, kdy zemřela Maria Stona.

Majitelka třebovického zámku, spisovatelka Maria Scholz (Stona) zemřela 30. března 1944, ve čtyřiaosmdesáti letech, načež byla 1. dubna pohřbena v rodinné hrobce. „Ze zámecké kaple ke hrobu nesli ji sedláci.“ Došlo k poslednímu mystickému spojení jejího života a díla s její smrtí. Spočinula na třebovickém hřbitově v rodinné hrobce u kostelní zdi, „*unter den Linden*“, jak říkal místní eufemismus. Svým úmrtím byla Stona nepochybně ušetřena nejhoršího: za života sice musela vytrpět vnučenou správu velkostatku, ale nejfatálnější průvodní jevy války přišly až několik měsíců po její smrti. V červenci 1944 se do zámku nastěhovali lidé pr-

chající před Rudou armádou, která v obci v dubnu 1945 sváděla několik dní těžké boje. Třebovice leží na jedné z prvních terénních vln, viděno ze severu, odkud fronta postupovala. Zámek utrpěl vážné škody, tak jako řada dalších aristokratických sídel na strategicky důležitých vyvýšeninách bývalého československého Slezska. Na novou majitelku, Stoninu dceru, sochařku Helenu Železnou-Scholzovou, se podle všeho nevztahoval odsun a pobývala v té době v Praze. Útočiště nalezla díky podpoře svých přátel z kruhů britské diplomacie v hotelu Ambassador. Provoz třebovického statku prý stačila ještě před svým odchodem do

▲ Podoba zámku a zámecké zahrady za života Marie Stony

Prahy pronajmout, údajně na dobu třiceti let. Léta 1947–1949 strávila v USA, zatímco její manžel zůstal v Československu, po únoru 1948 v podstatě jako rukojmí komunistických úřadů.

Vojáci Rudé armády podle řady svědectví zničili převážnou část zámecké knihovny, včetně cenných starých tisků, písemnosti archivu velkostatku i osobní dokumenty Marie Stony. Tyto dnes postrádané doklady značného významu pro dějiny střeoevropské kultury byly údajně spáleny na nádvoří zámku. Ironií osudu se opavská ulice, která už za života básnířky nesla krátce jméno *Maria-Stona-Gasse*, dnes nazývá Ruská. Část mobiliáře padla za obětí rabování místních. O využití poškozeného, ale obyvatelného třebovického zámku se jednalo záhy po skončení bojů. Měl být využíván pro účely mateřské školy, zájmových organizací a jako ubytovna pro uprchlíky bez přístřeší. Později byli v zámku ubytováni dělníci zaměstnaní při stavbě chemických závodů, kteří způsobili další poškození zámeckého mobiliáře. Situace byla nepřehledná a rozhodnutí jednotlivých orgánů se často měnila. Průběžně byly strhávány poškozené budovy hospodářského

dvora i tzv. „zámeček“ (*Palazzino*) nedaleko zámku. Rapidně se zhoršující stavebně technický stav zámku v té době ilustruje událost z 19. listopadu 1949, kdy se stropem jedné ze světnic propadl starosta (předseda MNV). Zámek samotný sice nebyl válečnými boji vážně zasažen, avšak zatékáním se jeho stav rychle zhoršoval. V letech 1949 a 1950 došlo alespoň k důkladnému soupisu inventáře zámku. Cenné umělecké předměty a knihy byly rozmístěny do různých institucí. Tou dobou už byl mimo republiku i manžel Heleny Železné-Scholzové, který údajně musel výměnou za vydání cestovního pasu podepsat, že se manželský pár zříká jakýchkoli nároků na majetek v Třebovicích.

V 50. letech se začalo uvažovat o demolici zámku, která nakonec proběhla v roce 1958. Jeho špatný stavebně technický stav byl přitom jen jedním z důvodů. Ke zkáze památky přispěla nepochybně i její symbolická funkce: právě zámek ztělesňoval vysokou kulturu předchozích období, kterou se nový komunistický režim snažil negovat a překonat. V budovatelském nadšení bylo zničeno mnoho starého, tradičního, co mohlo být při troše snahy zachováno. To platí nejen pro Třebovice.

▲ Stav zámku před demolicí

Zbourání zámku nezabránila ani přímiluva největšího slezského básníka Petra Bezruče z roku 1955, který měl v Třebovicích rodinu. Připomeňme jeho slova jako memento: „*Ten panský dům je budynek šumný [...]. Podaří-li se Vám zámek udržeti proti náporu civilisace, která ráda minulost [?] nivelisuje, zatleskám Vám z daleka!*“ Se zničením zámku definitivně zanikly i kulisy už neexistujícího kulturního centra. Snad i rychlost a nevratnost jejich zmizení přispěla k brzkému zájmu regionální věd o třebovický fenomén. Už počátkem 70. let se o osobnost Heleny Železné-Scholzové a zámecký mobiliář zajímali kunsthistorička Eva Klimešová ze Slezského muzea a ředitel Národní galerie v Praze Jiří Kotalík. A po revoluci roku 1989 se konečně dostalo pozornosti i tvůrkyni třebovického kulturního centra Marii Stoně – deset let „poté“, v roce 1999, byla na toto téma publikována první studie, za dalších deset let byla o Marii Stoně

obhájena první germanistická diplomová práce a v roce 2014, po čtvrtstoletí, vyšla kniha autora tohoto článku v německém jazyce, nazvaná *Maria Stona und ihr Salon in Strzebowitz. Kultur am Rande der Monarchie, der Republik und des Kanons*.

Poznámka redakce: Text byl ve spolupráci s autorem vybrán z publikace *Maria Stona und ihr Salon in Strzebowitz. Kultur am Rande der Monarchie, der Republik und des Kanons*. Opava, Slezská univerzita v Opavě 2014, a redakčně upraven.

▲ Zámek po druhé světové válce

MŮJ DŮM

MARIE STONA

Můj starý dům – hasne tvá zář,
zdáš se jim ponurý, šedý
temnou tvou nazývají tvář,
do níž já s láskou hledím.

Tys pro mě světem sám,
pln nádhery, lesku a jasu,
své štěstí v tobě uhlídám –
já procitla v tvou krásu.

Byls mi kolébkou, byls snem,
v tobě já hledala všeho příčinu,
útěchou byls mi nocí i dnem,
v rakvi tvé jednou spočinu.

A zboltí-li se kdy tvé zdi
v neblahé době nové –
bude můj duch, má přítomnost
posledním dechem,
kamenem pak má minulost.

(Z knihy *Neue Gedichte*, Berlin 1928 přeložil
Radovan Charvát)

TŘEBOVICKÝ ATELIÉR

JAKUB GAJDA

Je obecně složité lovit konkrétní vzpomínky na ateliér, který vnímám celý svůj dosavadní život jako místo, kolem něhož se všechno točilo a točí. Od kolika let jsou vjemy, náš paměťový vtisk, prokazatelné, od kdy jsou mlhavé, nedokonalé, neostře? Nevím, každý z nás to má jinak, něco adoruje, něco vytěšňuje, něco nadhodnocuje, něco chce zapomenout. Nelze korektně „zavzpomínat“. U třebovického ateliéru se kryjí nejrůznější příběhy, vrstvy, domněnky, něco mi po těch letech připadá rozostřené, nejasné.

Třebovický ateliér (původně postavený pro dceru Marie Stony, sochařku Helenu Železnou-Scholzovou, a po roce 1945 konfiskovaný státem) se po válce oficiálně stal majetkem Augustina Handzela, a to na jaře 1946, kdy o něj s plným vědomím, či byl a k čemu sloužil, Handzel požádal Okresní výbor v Hlučíně, který jej měl v gesci coby poválečný konfiskát (Handzelovy dopisy do Hlučina mám ještě archivované). Poté, co mu bylo vyhověno, ihned začal s jeho opětovným zabydlováním spočívajícím ve snaze naplnit ho prací. Právě zde modeloval reliéfy na podstavec pod tankem, který stojí u řeky Ostravice. V říjnu 1952 Handzel zemřel, ateliér zůstal opuštěn, zastrčen v rohu parku, údajně sloužil jako sýpka obilí (dřevěná podlaha přišla vhod). Park byl určitě ještě trochu tím parkem, jakým býval, v opačném rohu pořád ještě stál zámek (zbourán až 1958!), na místě fotbalového hřiště sýpka, z téhle strany vedla do parku brána, na jejížch dvou zděných pilířích byly dvě štukové klečící postavy (jedno hodně neúplné torzo jsem sundával asi před deseti lety).

V roce 1954 dokončil můj otec, sochař Vladislav Gajda, studia pražské AVU u Jana Laudy a vrátil se do rodné Ostravy. Bohužel si už přesně nevybavuji nebo nevím ten moment, kdy by mi řekl: „šel jsem tehdy tam a požádal“, ale jistě někde musel vznést dotaz, zda by nebylo možno...

O tom, kdo byl Augustin Handzel, věděl můj otec velice dobře. To, kým byla původní majitelka, jen tušil, ostatně, po Heleně Železně-Scholzové se doslova slehla zem. Ještě v poválečných měsících osobně intervenovala na ministerstvu zahraničí (prý přímo u Jana Masaryka, s nímž se znala) o navrácení majetku, ale neúspěšně. Od té doby pobývala v Itálii, především v Římě, kde měla původně zimní ateliér, tím letním, pořízeným matkou, byl ten třebovický. Jediný, s kým prý udržovala stálý kontakt (jen písemně), jak zjistil někdy v 80. letech táta, byla sochařka Zina Koulová, absolventka pražské UMPRUM u profesora Karla Dvořáka. Ale o ateliéru určitě táta věděl daleko dřív, než ho napadlo, že by v něm mohl pracovat, protože ač rodák ze Šalomouny, chodil s dědou Eduardem, svým tátou, pravidelně na ryby, dost často na Opavici, dolů ke splavu, kde prý bývala plovárna. V Nové Vsi vzali kola na ramena, přebrodili Odru a šli rybařit dál...

Asi někdy v roce 1955 si tedy můj táta pronajal ateliér od Svazu československých výtvarných umělců (který jej zřejmě převzal po Handzelově smrti) a později si jej koupil i s kouskem zahrady do osobního vlastnictví.

Dnes je už trochu nejasné, v jakém stavu se nacházel ateliér i samotný třebovický park. Já si to mohu s bídou pamatovat tak někdy od poloviny 70. let. Budova byla vskutku impozantní, ale připomínala vlastně spíš takovou prosvětlenou stodolu. A zahrada? Kousek pozemku uzavřený ze dvou stran – jednu boční stranu tvořila příjezdová cesta vedoucí od brány, druhou, těsně sousedící se stěnou ateliéru, pak obnovená zámecká zeď, za ní už byl běžný život, ruch, každodennost. Právě uzavření objektu uvnitř vymezeného okrsku mu umožňovalo, aby zůstal osamocen, v klidu, bez většího zájmu, byť uprostřed dění, uprostřed vesnice, už vlastně města.

Ted' je situace samozřejmě jiná, park je přístupný, otevřený, konají se zde akce, park slouží veřejnosti. Obrovskou výhodou předchozích dekád byla – ve vztahu k sochařské práci – určitá zanedbanost parku, která se ještě prohloubila po nepochopitelné demolici zámku v roce 1958 (zámek nebyl zas tak poškozen a dal se využívat... táta se snažil na svazu umělců prosadit nápad, aby zámek sloužil pro účely uměleckých řemesel, jako ateliéry, ale neúspěšně). Tehdy stál ateliér v rohu parku, brány byly zavřené, park celkem zpustlý, některá zákoutí nevábna. U vedlejšího vstupu byl domek holubářů, konaly se tam výstavy ptactva a také ovoce. Park sloužil, ale většinou jen těm, kdo věděli, co tam hledat, co se tam nachází, byla tam taková ta klasická zákoutí, kde se dalo vypít čučo, zakouřit, možná něco čichnout. Pro práci ideální místo, zašívárna, kde si člověk mohl dovolit dělat randál, bouchat, prášit, řezat, sekát... cokoliv... Sousedí z přiléhající bytovky byli všechno týpci, kterým nevalil hluk a prach jdoucí z parku.

Do ateliéru většinou zavítali Třebováci, pro ně byl Vláda, táta, exot, ale jejich. Většinou něco vypili – Jirka Balík, Zdenek Hajduk, ten dělal v malé vilce kousek od hřbitova majordoma Marii Rottrové. Jarek Prokop, elektrikář, který tátovi spravoval furt něco, nejmíc asi topinkovač, který si naši dovezli koncem šedesátek z výletu s Klimešovými (Ivo Klimeš je architekt) odněkud ze Skandinávie, máma byla tenkrát těhotná, čekala ségru Gábinu. S Ivo Klimešem ostatně v ateliéru řešili většinu společných realizací, slezskoostravský hřbitov a další. Pak návštěvy kamarádů, z nich tátův nejdražší a nejbližší kamarád, pro mě strejda Laďa Bublík, autor novely *Páteř*, vyhozený po osmašedesátém z novin. Ti dva byli schopni vyhulit za pravidelnou nedělní poobědovou seanci dohromady tak 60 cigaret, většinou bétéčka, pohádat se, usmířit, pohádat, usmířit a tak pořád dokola.

Ateliér byl místem, které bylo spojené s tátou, místo se speciálními vůněmi, plné věcí, soch, všudypřítomné práce, prachu. Místem, kde táta žil

své nejšťastnější chvíle. Kde mohl navozit šutry, kde mohl sekát, modelovat, pořád a stále a víc a víc kreslit, kreslit pořád. Ateliér, který mi vlastně připadá jako něco neskutečného, něco z hodně starého filmu. Vůně sochařské hlíny, cigaretový kouř. Kouřilo se tady pořád, v popelníku stále hořelo najednou několik cigaret, ale vůně, poté co člověk vstoupil, ta byla jako v kostele. Nevím, jestli za to mohlo množství starého nábytku, který je po ateliéru rozložen, ale ta vůně, ten pocit, ten tam je pořád.

Intenzivní světlo, severní, pro sochaře životně důležité, tehdy, dnes už asi ne, pro modelaci. Světlík 6×2 metry, severní stěna ateliéru celá prosklená až k soklu rámem s malými tabulkami skla, dvojitým, s třiceticentimetrovým meziprostorem. Později jsme půlku, z praktických důvodů, zazdili, tedy tu spodní. Skvělé světlo, dřevěná prkenná podlaha, prošlapaná a projatá smýkáním těžkých soch, vestavěná galerie, kterou si tam táta nechal od místňáků postavit, s dřevěným schodištěm, aby se mohl dívat dolů do prostoru plného soch. Atmosféra. Tenhle barák měl a má jednu nespornou výhodu – nikdy nesloužil ničemu jinému.

Zahrada (ted' je využívána jinak) v sobě dříve měla velikou divokost, byla, byť oplocená pletivem, které tam je dodnes, volná, bez ladu a skladu, samá šopa. Strana naproti vchodu byla skladem šutrů, desek, obrovských říčních valounů, které si táta vozil z Ostravice, kde si pronajal autojeřáb a prostě si hrábl do koryta pro ty správné, ve kterých viděl... myslím si, že ve spoustě z nich mámu. Na té straně byly dvě staré třešně, dnes už bohužel dávno pokácené, třešně křupky, srdcovky, brácha mi je trhal a házel. Naproti bráně do zahrady šest mladých, ale vzrostlých bříz, mezi nimiž, světe div se, zase šutry a všelijaké kamení. Podél prosklené zdi ateliéru plechová šopa, takový vesnický punk, dnes na nepodmíněný trest, lešeňové trubky, varěné rámy, částečně skleněné výplně, střecha vlnitý plech, podlaha z fošen, ty mám dodnes, všude bílý křemičitý písek, táta tam tryskal dekorativní

▲▼ Původní stav ateliéru před rekonstrukcí

▲ Současná podoba sochařského ateliéru

pískovcovou stěnu, která je ve stanici metra Kačerov, prachem byl tehdy pokrytý celý park. Pak se šopa postupně zaplňovala krámy všeho druhu, všechno se mohlo hodit, přístup válečné generace. Na tuhle šopu, která přiléhala k ateliéru, pak byla přilepena další, na volno zděná s tabulovou střechou, s předsazenou, zase hodně na divoko svařenou plechovou boudou, opět vše zaplněné věcmi k práci, zkouškami, odlitky. Za touhle šopou stála stará moruše s fantasticky chutnajícími fialovými plody, na které jsem chodil ze střechy šopy pokryté asi dvaceti vrstvami lepenky přibité těráky. Plody krásné, chutné, ale tlupy kosů, které

je ve velkém konzumovaly, pak na sochách zanechávaly dost fialových poselství.

Zahrada byla skladiště... sochy, kamenné desky, formy, odlitky, dřeva, plechy, kupa křemičitého písku na tryskání, vedle kupa koksu do kamen, aby se v zimě úplně nezmrzlo. Ale vytopit 11 metrů vysoký prostor nešlo a dodnes nejde, na to nestačila ani výkonná kamna Filakovo, která rozžhavena do ruda ohřívala prostor před vámi, ale za vámi byla zima. Jo, ateliér byl skutečně postaven paní hraběnkou pro dceru jako letní, ale kdo má na zimu pořád jezdit do Říma.

SEN O RÁJI

JIŘÍ MACHALICKÝ

Před časem mi zavolal známý ostravský malíř a sochař Eda Ovčáček, že mu v tamním Domě umění chystají velkou výstavu k devadesátinám. Nemá to být klasická retrospektiva, ale vybrané okruhy jeho tvorby. Nabídl mi, abych napsal jeden z textů do katalogu, nebo spíš ke knize, kterou mu chtějí při této příležitosti vydat. Nebyl už zdravý, zvláště v poslední době ho sužovala řada různých nemocí. Bral léky na všechno možné, cítil se unavený, ale duševně byl pořád ve výborné kondici. Všechno si pamatoval a měl zajímavě vyprávět o tom, co prožil v různých obdobích svého života. Vždycky byl velkorysý, a tak mi pokaždé, když jsem k němu přijel a něco o něm psal, daroval koláž nebo kresbu. A mohl jsem si vybrat. Většinou mi zařídil ubytování v nedalekém příjemném penzionu, který vlastní jeho dobrá známá. A nedovolil mi nic platit.

S dcerou Berenikou, také zajímavou grafičkou a autorkou koláží, se o mě starali. Edova žena Alenka, která kdysi vytvářela jemnou a vkusnou keramiku, před několika lety tragicky zemřela. Zůstala pár dní sama, zatímco Eda jel k další dceři do Prahy. Když se vrátil, našel ji už bez známky života ležet pod přikrývými schody. Zavolal hned záchranu, ale už se nedalo nic dělat. Kromě jiného to byla dokonalá kuchařka a hostitelka. Vzpomínám si, že vždycky připravila několik chodů, my jsme seděli u stolu a nesměli jsme ani odnést nádobí. A dohlížela na to, aby nikdo neměl prázdný talíř. Když jsem vlakem odjížděl, dostal jsem ještě vždycky bohatou svačinu na cestu.

Eda měl štěstí, že měl stejně obětavou dceru, která dlouho žila v Praze, ale nedávno opustila svůj tamní byt a odstěhovala se do domu, kde trávila dětství se svou sestrou Johankou. Zdědila pohostinnost po mamince. Když jsem přijel na návštěvu, neustále něco nabízela a vaří stejně dobře jako ona. A podceňuje se úplně stejně jako postava

ženy jednoho z hlavních hrdinů ve filmu Pelíšky. Když jí někdo jídlo pochválí, hned odpovídá: „Ale knedlíky se mi nepovedly, jsou moc suché, měla jsem radši uvařit brambory.“ Nebo si vyčítá, že se omáčka „zdrcla“. Různé speciality připravovala spolu se svým tátou, kterého kromě tvorby bavilo i vaření. Říká, že spolu dobře vycházeli a že se hádali už jen o jídle.

Eda byl celý život proti komunistickému režimu a nijak se tím netajil, a tak nedostával, zvláště v době normalizace, mnoho příležitostí k vystavování. V závěru 80. let podepsal i Chartu 77 a bylo to ještě v době, kdy vůbec nebylo jasné, jestli totalitní režim u nás někdy skončí. Zpočátku pracoval ve vítkovických železárnách a chtěl se hlásit na Vysokou školu výtvarných umění v Bratislavě. Požádal o doporučení či souhlas s tím, aby šel studovat. V železárnách si ho pozvali a řekli mu: „Soudruhu, tobě to doporučení dát nemůžeme.“ On byl vždycky svým způsobem „divoký“ a své postoje nedokázal a ani nechtěl ukryvat. Tehdy se otočil a beze slova odešel. Přihlášku stejně poslal, ale bez doporučení. Za nějakou dobu dostal překvapivou odpověď. Přijali ho, asi je ani nenapadlo, že tam doporučení od zaměstnavatele chybí.

Na škole si pak našel řadu přátel. Sblížil se tehdy s českým malířem Milošem Urbáskem, který v Bratislavě nakonec zůstal, nebo se známým slovenským sochařem Jozefem Jankovičem. Vytvořili okruh takzvaných Bratislavských konfrontací, které byly určitou obdobou pražského seskupení s obdobným názvem. Brzy se stal jedním z těch, kteří dokázali překonat obtíže spojené s totalitním režimem, najít si informace o tom, co se děje v zahraničí. A nejen to, uměl dokonale využít inspiraci vycházející z našeho prostředí, které paradoxně přispělo k originalitě řady umělců. Museli si totiž umět poradit v každých podmínkách, tušili, že jejich pracovní a životní podmínky nejspíš nebu-

dou příliš příznivé, ale přesto dosahovali vlastního neopakovatelného výrazu a nakonec se dočkali, sice někdy až po několika desetiletích, skutečného uznání. Eda měl vždycky také organizační schopnosti, stal se jedním z těch, kteří připravovali různé akce a určovali vývoj.

Později dělil svůj čas mezi Ostravu, kde má na hezkém místě nedaleko přírody dům s ateliérem, a Prahu, kde si na Vinohradech zařídil ateliér, takže tam řadu let mohl tvořit i přebývat. Pracoval na svých objevech bez ohledu na to, jestli jeho tvorbu někdo vystaví nebo jestli se dostane do oficiálních výstavních síní. A také si vzpomínám, že se zmínil o tom, že byl mezi českými umělci, kteří se seznámili se slavným varšavským nakladatelem a galeristou Marianem Boguszem. Ten ve své výstavní síni Krzywe kolo představil vedle řady polských a zahraničních umělců také jeho tvorbu. V Polsku byla i v nejhorších dobách situace pro kulturu příznivější. I když ji stát nijak výrazně nepodporoval, aspoň ji brutálně nepotlačoval jako tehdy u nás. Eda si postupně vytvořil kontakty nejen u doma, ale i v zahraničí. Zvláště po skončení socialismu vystavoval nejen v tehdejších Československu, ale také v Německu, Polsku, na Slovensku a před pár lety mu uspořádali skutečně velkou výstavu i ve Francii, v Muzeu knihtisku v Lyonu. To mělo jistě svou logiku, vždyť Eda se s jistotou stal naším nejdůležitějším představitelem lettrismu, směru vzniklého a rozvíjeného hlavně ve Francii. I když u nás bylo zcela jiné prostředí a nesrovnatelně horší technické možnosti než na západ od našich hranic, jen těžko se daly „sehnat“ některé materiály a umělci trpěli nedostatkem informací, přesto si dokázali poradit a nalézt vlastní cestu. Jak kdysi říkal slavný český režisér František Vlácil: „Kdo něco chce, hledá si způsob, a kdo nic nechce, hledá si důvod.“

A Eda si způsob vždycky našel. Když učil grafiku na univerzitě v Olomouci, kde tehdy vedl katedru výtvarné výchovy a teorie známý umělec Václav Zykmond, objevil kdesi na půdě dávno zapome-

nuté a již částečně poztráčené sady kovových písmových matic určených pro zlcení. Byly různého typu a velikostí. On je však využil úplně jiným způsobem. Zajímalo ho, jaké by mohly z písmen vzniknout struktury. Začal je nahřívát nad plynovým hořákem a propalovat jejich tvary do vrstev průsvitných papírů, ze kterých vytvářel působivé koláže. V jeho ateliéru vznikaly propalováním liter do dřeva reliéfy a objekty. Některé z nich později nechal odlít do bronzu, ale působivější jsou samozřejmě původní dřevěné. Mnohé jsou dnes v různých veřejných i soukromých sbírkách, z těch nejlepších mu zůstala například tímto způsobem ztvárněná dřevěná vrtule z malého sportovního letadla.

Edova malba, sochařská tvorba i grafika se rozvíjely ve dvou základních liniích. Ta první je, jak už jsem naznačil, experimentální. V ní využívá rozmanité metody, má rád nové postupy, brzy se naučil pracovat s počítačem a užívat složité programy, které mu dovolily, aby propojoval své dřívější práce s novým vnímáním světa kolem nás. Vytvářel celé série rozměrných digitálních tisků, v nichž mohl své nápady rozvíjet v nekonečných variacích. Dodnes jsou v jeho ateliéru i obdivuhodné Architektory, objekty z poloviny 60. let, připomínající mrakodrapy a blížící se minimalismu. Jsou sestavené vždy ze stejných prvků, které pak ovšem tvoří různorodé struktury.

V druhé linii se projevuje jeho cit pro vystižení vztahů mezi lidmi. Vytváří až drsně groteskní obrazy a kresby, takže se stal i důležitým představitelem nové figurace. Jeho fantaskní vize připomínají někdejší představy Hieronyma Bosche nebo snad Alfreda Kubina, zrcadlí se v nich nejen kritika společnosti, ale také až drsná erotika nebo přímo brutální sex. O jeho díle vyšly dvě velké monografie. Ta první zdůrazňuje groteskní figuraci, druhá – pozdější – zase experimentální tvorbu.

Dcera Berenika si táty vážila pro jeho nekompromisní postoje. Říká, že se nikdy nepodřídil totalitě, což nedokázal jen tak někdo. A také se v jeho díle nenajde žádná, ani sebemenší známka toho, že by se někomu podbízel. Ale prý se to v době, kdy nemohl vystavovat ani prodávat, projevovalo i na jeho náladách a na napětí, které z toho doma vznikalo. V desetiletích po „sametové revoluci“ si to však naštěstí vynahradil, o jeho tvorbu je čím dál větší zájem, stejně jako o ostatní „klasiky“, jejichž tvorba se rozvíjela a dozrávala od konce 50. a počátku 60. let. Ostatně nikdo z umělců, kteří se odmítli přizpůsobovat, to neměl u nás po poválečném komunistickém puči ani pak v době takzvané normalizace v 70. a 80. letech snadné.

Když jsem k němu přijížděl, rád jsem si s ním povídal, chtěl jsem se o něm dovědět co nejvíc. Zdálo se mi, že při návštěvách vždycky pookřál. Skoro nikdy nemluvil o nemocech, těšil se na výstavu, která se za pár měsíců měla uskutečnit. Berenika vzpomíná, že doma o tom, co všechno prožil, skoro nikdy nemluvil. Zato když někdo přišel, tak se čas od času rozpovídal. Když jsem u něj byl naposledy, tak si stěžoval, že nemůže sehnat nikoho, kdo by posekal zahradu. Řekl jsem si, že se mu aspoň trochu za jeho pohostinnost odvděčím a posekám ji. Je dost velká a krásná – s mnoha ovocnými stromy, trvalo mi to přes dvě hodiny. Už mi zbýval jen malý kousek, ale začal takový liják, že jsem musel přestat. To mě mrzelo, ale pak mi Berenika poslala esemesku, že zbytek dosekala sama.

Musím připomenout Edova nádherného setra Freda, který s lehkostí přeskakoval plot a mizel kdesi v dálce. Dostal ho za obraz od jednoho obdivovatele jeho díla. Byl to hodný, milý a přítulný

pes, vděčný za každé pohlázení, ale hrozně se bál bouřky a dlouho dopředu tušil, že přichází. Musím se pochlubit, že mě vždycky vítal, a jednou se mnou dokonce chtěl odjet do Prahy. Krátce potom, co ho získali, ho Ovčáčkovi nechali doma samotného a on během bouřky strachy rozsápal několik obrazů. Těšil jsem se na příští návštěvu, Eda prý měl totiž živý sen o tom, jak se dostal do ráje. Právě jsem se za ním chystal a doufal jsem, že mi ho bude vyprávět a že mi prozradí, jak to tam vypadá a jak se tam žije. Když mi předtím Berenika zavolala, hned jsem tušil, že dostanu špatnou zprávu. Eda zemřel ve věku nedožitých devadesáti let v nemocnici, kam ho odvezli, když se jeho stav náhle zhoršil. Ještě den před smrtí si nechal přinést hůlku, aby se mu lépe vstávalo z postele, ale už ji nepoužil. Dřív jsem psal texty pro jeho katalogy a monografii, teď už zbývalo jen napsat nekrolog, který vyšel v *Lidových novinách*. Berenika mi slíbila, že až příště kvůli výstavě přijede, bude mi tátův sen vyprávět...

„Vstávala jsem obvykle dřív než táta. Sedím v kuchyni a piju ranní kávu. On přichází, sedá si ke stolu a je zjevně veselejší než jindy. Říká mi, že se mu zdál sen o ráji a že to bylo něco úžasného. Viděl sám sebe sedět za stolem v místnosti, která byla celá bílá, na stole stál počítač a stůl byl kolem dokola obklopen stěnou s mnoha zásuvkami. Počítač neměl klávesnici a člověk – Eda – ho ovládal pouhou myšlenkou. Třeba se chtěl obléci a pomyslel na kravatu. Ihned se vysunula jedna z mnoha zásuvek a nabídla mu ji. Takto si mohl ‚objednat‘ vše, co si přál. Přes všechnu tuto perfektní obsluhu se tam cítil poněkud osamělý. Kromě něj tam nebyla živá duše. Ale pořád vidím tátu, jak byl zkraje vyprávění fascinován jakousi naprostou dokonalostí, kterou v tom snu, v té situaci, zažil.“

STÁLE TO TRVÁ...

IVA MÁLKOVÁ

Jeho výlučnost grafika se odrážela i v oblasti lyriky, která neměla pouze lettristickou podobu či nevytvářela jednu z linií vizuální poezie (jako v *Lekci velkého A*), ale měla také povahu „tradičních básní“. Poprvé se v úplnosti objevily v jeho autorské knize *Slova Znova Slova*. I v lyrice se projevovala jeho schopnost znepokojoval. Všiml si a do slabik, slov a veršů kódoval okamžiky odrážející nesvobodu, odhalující přetvářku, maskující propagandistické manipulace. Uměl si ironicky rýpnout.

Když jsem měla možnost připravovat část „Slov“, přicházela pravidelná setkání, v nichž ožívaly části Edovy knihovny a z jejich zákoutí se vynořovaly knihy přátel z celého světa, s nimiž byl v kontaktu, evropské časopisy, kde byly zveřejněny Edovy práce, a dopisy reagující na nápady a tvůrčí myšlenky. K tomu se přidávaly v dvojzvuku – v nezapomenutelně láskyplném škádlení a škorpení s jeho paní Alenkou – informace upřesňující data a rozvíjející souvislosti v knihovně právě objeveného.

To už bylo v období, kdy dohrával Eda i svou další jedinečnou roli – vysokoškolského učitele. Jeho stopa však překračuje Ateliér grafiky. Ostravská univerzita už má za sebou více než tři desítky let existence. Jednou z etablovaných fakult je také Fakulta umění. V bájných dobách devadesátých let, kdy bylo nutné akreditovat jednotlivé obory, se zdálo, že nebude velká šance, aby se podařilo získat pro Ostravu i obory výtvarné. Prosadit se vedle zavedených uměleckých fakult se zdálo nemožné – ale jméno Eduard Ovčáček bylo jedním z těch, která prolamovala téměř neprůchodné brány. Obor byl ustaven a Eda vytvářel prostor a nechával vedle sebe vyrůstat další (bez jakýchkoli sebepotvrzovacích gest) – i díky tomu má dnes ostravské výtvarné vzdělávání zvuk.

Ještě chci připomenout jeden střípek k povaze a velikosti Edy. Poslední tři roky jsme měli možnost pracovat na projektu vztahujícím se k regionu severovýchodní Moravy a českého Slezska. Pro výstavu jsme hledali „krajinu“, „prostor“, který by současně odrážel čas mezi roky 1918–2018. Nakonec jsme ne zvolili ani vrcholky Jeseníků, zákoutí Beskyd, malebnost Valašska a Lašska, ale vsadili jsme na grafiku Eduarda Ovčáčka *rire* z roku 1964, kterou jsme si vyhlédli v katalogu. Bylo to v období, kdy už byl Eda bez ženy Alenky po jejím tragickém úmrtí, ale kdy měl další oporu v dceři Berenice. Objednala jsem se, vyčkala dobrých konstelací, přišla jsem, vyslovila prosbu a Eda nám velkoryse (bez zaváhání, bez nároků na platbu) propalovanou grafiku propůjčil a zadal Berenice, ať najde a pošle v počítači zpracované podklady k reprodukci.

Realizovali jsme výstavu *Literární paměť regionu 1918–2018*, na podzim 2022 jsme dokončili mapu a knihu o literární Ostravě, dopsali slovník s hesly odrážejícími nezastupitelné tvůrčí rysy EO a měli naději, že až vydáme všechno, zajdeme za Edou a všechno mu darujeme. Taky jsme věřili, že informace, které jsme našli, shromáždili, žánrově rozlišili, budou na chvíli platné. To byl konec listopadu. Přišel pátý prosinec 2022 a najednou scházel jeden z podstatných údajů u hesla Eduard Ovčáček... Vracím se k textům a přes smutek si radostně uvědomuju, že se nám snad podařilo potvrdit, že inspirativní hodnota jeho tvůrčích kroků trvá.

▲ Eduard Ovčáček s fotografem Františkem Řezníčkem

ADIEU

ROZLOUČENÍ S EDUARDEM OVČÁČKEM

JAKUB GUZIUR

S výtvarným dílem Eduarda Ovčáčka jsem se setkal koncem 90. let; v olomouckém Museu umění jsem navštívil výstavu Mezi tradicí a experimentem: Práce na papíře a s papírem v českém výtvarném umění (1939–1989), kde jsem poprvé uviděl Ovčáčkův osobitý příspěvek k formám vizuální poezie: propalovanou koláž. Zasáhla mě okamžitě, dotkla se čehosi archetypálně hlubokého – jako by to byl obraz božských signatur v nitru věcí. Postupně jsem objevoval rozmanité podoby Ovčáčkovy tvorby od strukturální grafiky, novátorských sítotisků a lettristických prací přes asémické psaní a strojopisné umění až po objektovou tvorbu a díla ve veřejném prostoru. S jeho konkrétní a vizuální poezií jsem se seznámil v antologii Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové *Experimentální poezie* a rozsáhlém svazku *Lekce velkého A*, který vydal D. Ž. Bor. Jako špatného středoškolského studenta Elektronických počítačových systémů, který svůj obor nebyl schopen pochopit a přijmout jako smysluplný, mě oslovily Ovčáčkovy grafiky, při jejichž tvorbě coby matici užíval tištěné obvody. Největší význam pro mě ale vždy měly jeho práce vzniklé (spolu)působením ohně, kromě propalovaných koláží zejména kresby hořícím provázkem a ony tajuplné ohnivé znaky planoucí pod noční oblohou.

Blíže jsme se začali stýkat teprve před pár lety; jelikož mě jeho tvorba provázela dvě desetiletí, připomínalo mi seznámení s Edou shledání s dávným přítelem. Nejčastěji jsme mluvili o konkrétním umění, jeho dějinách a nynějších možnostech v digitálním světě. Zajímal jsem se o Edovy styky s představiteli klasické konkrétní poezie, především Ianem Hamiltonem Finlayem, jehož díla si cenil. Často jsme uvažovali nad problematikou výstavní prezentace strojopisné konkrétní poezie a strojopisného umění; Eda měl dojem, že tato část jeho tvorby dosud nebyla souhrnně v galerijním prostředí představena vhodným způsobem...

Podobné osobnosti míváme sklony vnímat jako přírodní jevy – jako by měly trvat navždy. Krátce po Edově smrti jsem z překližky vyřezal písmena A, E a O a číslici 3, která pro něho měla značný osobní význam. Překližku jsem opálil, znaky tak získaly uhlově černou barvu.

Litery jsem s sebou vzal na pohřeb; zamýšlel jsem je při návratu někde nahodile zanechat. Když jsem však uviděl náhrobní desku, kterou si Ovčáček sám navrhl, rozhodl jsem se písmena položit na snáh, který hrob pokrýval a s nímž zanedlouho zmizela.

ZA MIROSLAVEM VLČKEM

PAVEL HRUŠKA

Kdo se v Ostravě na sklonku pozdně normalizačních 80. let zajímal o autentické kulturní dění (mám tím na mysli umělecké aktivity, jež se nutně nesnažily panující komunistický režim „hladit po srsti“), ten musel jistojistě navštěvovat klub Atlantik na tehdejší ulici Pabla Nerudy (ta dnes opět nese své původní jméno Čs. legii). Představoval totiž cosi jako relativně svobodné území v jinak beznadějném úhoru programové nabídky ostravských klubů a kulturních domů oné doby, spadající pod přísný dohled komunistických kulturtrégrů. Jedním z těch, kteří na tom měli lví podíl, byl i krátce před loňskými Vánoci zesnulý dramaturg Miroslav Vlček. S Atlantikem (vznikl v 70. letech a během své historie vystřídal v Ostravě různá místa působnosti) se jeho osud protnul zhruba od roku 1985, v období zvolna nastupující „perestrojky“. Mirkovi se postupně podařilo vytvořit z klubu osobitou scénu (ve spolupráci s ostatními kolegy a kolegyněmi), na níž se čas od času s vlastní tvorbou představovali i vládnoucím režimem ne zrovna protežovaní umělci a jiné nekonformní osobnosti (mj. tady vystupovala řada folkových písničkářů, proběhly zde pořady o anglické rockové hudbě, svůj večer tu měl Milan Knížák aj.). V tomto směru se v rámci tehdejších oficiálních kulturních zařízení Ostravy jednalo o naprosto výjimečnou destinaci.

Velmi kvalitní pořady pak tentýž klub produkoval i záhy po listopadu 1989, to již ve svobodných porevolučních časech. Za pochvalnou zmínku stojí kupříkladu večery o filmovém umění (přijeli na ně mj. režiséři Elmar Kloss či Jan Němec, také filmoví kritici Jaromír Kučera nebo Vladimír Hendrich), série představení „divadla jednoho herce“ (vystoupil zde mj. Petr Lébl) či hudební večery s alternativními kapelami a mnoha výjimečnými muzikanty (mj. Iva Bittová, Dagmar Andrtová-Voňková, skupina Znamení dechu aj.). Díky

Miroslavu Vlčkovi se v 90. letech Atlantik proměnil i v přední ostravskou literární arénu a platformu nastupující generace mladých adeptů slovesného umění. V prostorách klubu se uskutečnila řada literárních akcí či autorských čtení (mj. Literární harendy, jichž se vedle autorů „domácích“ účastnili i básníci a prozaici z jiných měst a obcí České republiky), možnost prezentovat vlastní tvorbu tu posléze získali i studenti bohemistiky z blízké Ostravské univerzity (sdružení Arkánium či Šelest). Za vším tímhle bohatým polistopadovým kulturním kvasem stál (spolu s kolegyněmi Renatou Jurdovou a Lenkou Maňákovou) právě Miroslav Vlček, skromný a dobrý člověk a básník, velký (spíše ale jen platonický) milovník francouzské gastronomie a jeden z posledních příslušníků dnes již téměř vyhynulého národa kuřáků dýmek. A hlavně a především skvělý dramaturg.

V nedožitých jednašedesáti letech nedávno opustil tento svět. Vzpomínek na něj se na mysl dere celá řada. Kupříkladu na to, jak jsme v oněch opojně volných „zlatých devadesátých“ s ním a dalšími souputníky po všech těch skvělých večerech v Atlantiku (a později i jiných klubech) a následných plamenných diskusích v některé z nově vzniklých ostravských hospod poměrně pravidelně chodívali ještě do tzv. „Salonu nezávislých“. Přezdívali jsme tak drobnému, volně přístupnému altánku, který se nacházel u trolejbusové zastávky u Husova sadu, kousek od památníku bitvy u Zborova a jiných válečných úspěchů československých armád. V sousedící provozovně, která tehdy mívala nonstop otevřeno (dnes je z ní stánek s fastfoodem), jsme si kupovali lahvou desítku – a v „salonu“ pokračovali v řečech o umění, politice, Ostravě... a mnoha jiných fenoménech, přičemž se nám tato neformální symposia kolikrát protáhla až do svítání (a bylo jedno, šlo-li o měsíc leden, únor, nebo červenec!).

Z jedné strany nás milosrdně objímal tmavý mlčenlivý park (tehdy býval mnohem zarostlejší a romantičtější než dnes), z druhé strany nad námi bděla silueta evangelického kostela. Jen noc, pivo a město, které spí – teprve nad rámem jsme se rozcházel.

Mirek to tenkrát nemíval ze „salonu“ daleko domů. Bydlel v podstatě hned za rohem, na Veleslavínově ulici, s maminkou. Asi dvakrát jsem ho tam navštívil – jeho pokoj tvořila malá místnůstka, kam se s bídou vešla postel a pak už jen pár skříňek a knihovnička. Celé to na mě působilo až asketickým dojmem, trochu jako nějaká mnišská cela, ale on byl se svým „lebensraummem“ spokojen. Na jedné z políček mu tehdy ležela Borgesova kniha *Artefakty* (odeonské vydání z roku 1969), poprosil jsem ho, zda by mi ji nemohl půjčit. Ochotně souhlasil. Optal jsem se jej, kdy ji potřebuje vrátit, ale jen mávl rukou, že s tím není nutno spěchat a až se mi to prý bude hodit. Mistrné Borgesovy povídky jsem přelouskal záhy, ale vrátit mu je, to jsem už nedokázal (nikoli snad ze zlé vůle) – prostě jsem na tu výpůjčku trestuhodně pozapomněl, vykouřilo se mi vše z hlavy, jak se to už některým čtenářům pohříchu tu a tam stává. Občas jsem si sice svůj závazek připamatoval, ale pokaždé se bohužel jednalo o situace, kdy daná kniha nebyla po ruce, buď jak buď, *Artefakty* zkrátka napořád zůstávaly u mě – a Mirek se nikdy nezlobil.

V roce 1991 (anebo šlo o rok 1992?) jsem s ním a několika dalšími kamarády prožil tři srpnové týdny na Českomoravské vrchovině. Spali jsme na tábořišti poblíž města Telče, navštěvovali koncerty na nádvoří tamního renesančního zámku a u dobrého čepovaného piva vášnivě řešili vše, co stálo za stejně dobrou řeč. A také jsme podnikali výlety do okolní přírody. Mirek „ztama“ dokonce pocházel (anebo na Telečsku prožil podstatnou část svého života, zmínil se mi o tom, ale přesně si jeho slova již nevybavuji), a tak jsme příležitostně využívali jeho výjimečné znalosti místních reálií. Nikdy třeba nezapomenu na to, jak jsme se společně (jen on, já a ještě jedna přítelkyně) vypravili v podmra-

čeném sychravém dni na prohlídku barokní kaple sv. Karla Boromejského – malá sakrální stavba, turisty tehdy ještě skoro nenavštěvovaná a dokonale utajená uprostřed tmavých lesů několik kilometrů od Telče, působila na nás uhrančivým dojmem: zrodila se jako poděkování za záchranu života na místě bývalé vlčí jámy, později zde blesk během bohoslužby zabil u oltáře mladého čerstvě vysvěceného kněze a cosi z této ponuré historie jako by se promítalo do celkové atmosféry oné jedinečné lokality.

Mirek posléze z Atlantiku odešel a stáhl se do ústraní. Nějaký čas pracoval v nakladatelství Montanex, ale v podstatě nám všem tak trochu zmizel z očí. Žil tiše a „neviditelně“, jakkoli třeba na ulici byla jeho vysoká, trochu klátivá a vždy pomalým a rozvážným krokem kráčející postava nepřehlédnutelná. Byl romantikem a poněkud nepraktickým jedincem pro nastupující horečnatě digitální dobu permanentních proměn a úporné sebe prezentace – než se přizpůsobovat módním vlnám, to se raději uchýlil do míst, kde se odvíjel „pomalejší čas“ a panovalo pro něj příjemnější klima. Jako by existoval mimo kontext doby. Někdy chodíval do restaurace Jindřiška a u stolu si tam četl a psal (tužkou či perem na papír), k vidění býval i v trolejbusové lince č. 104, to když se navracel domů směrem na Michálkovice – pokaždé seděl osaměle na kterémsi volném sedadle, beze zbytku zahroubán do stránek nějakého časopisu (podle titulků jednotlivých textů, jež šlo zahlédnout, se jednalo o kvalitní vědecko-kulturní periodika). Jeho čtenářské soustředění bývalo fascinující a stálo za to ho v těch chvílích pozorovat – promluvit na něj či jej jakýmkoli jiným způsobem vytrhnout z onoho pohroužení rovnalo by se svatokrádežnému činu. Nikdy jsem nespatriil, že by pohlížel do mobilního telefonu (ten snad ani nevlastnil). Možná s ním odešel i úplně poslední čtenář papírových tiskovin z vozů ostravské MHD.

Psal básně, ale nikam se s nimi příliš netlačil, nestál o bůhvíjakou publicitu, na veřejnosti nevystupoval a své krátké básnické texty se zdravě

sebekritickým odstupem průběžně cizeloval, případně i zavrhoval. Výbor z veršů Miroslava Vlčka ojedinele přinesl v roce 1998 časopis *Landek*, o nějakém dalším tištěném přehledu jeho děl nevím. Přesto existuje i jedna poněkud neobvyklá výjimka: před mnoha lety otiskl jednu Mirkovu báseň kdysi velmi populární a dnes už neexistující *Ostravský večerník* (ano, i tam se svého času objevovala poezie!) – bylo to tenkrát poprvé, co jsem měl možnost číst jeho verše. Nevím, co stálo za tím, že pronikly až na stránky onoho regionálního periodika, ale ten jeho reflexivní text o jednom fundamentálním „reziduu“ lidského bytí se mi zalíbil a natrvalo jsem si ho zapamatoval. Okamžitě a intenzivně se mi připomněl ve chvíli, kdy jsem se šest dní před loňským Štědrým dnem doslechl tu moc smutnou zprávu, že jejich autor, tichý, jemný, originální ostravský ahasver, už není mezi námi...

Dávno již z prostoru zastávky u Husova sadu zmizel „salon nezávislých“. A už ani v Ostravě se nemůže svobodně popíjet alkohol na veřejném prostranství, městská vyhláška to zapovídá. A strašně dlouho jsem nenarazil na někoho, kdo by v trolejbusu nekoukal jen do mobilu, ale se zálibením si něco četl kupříkladu ve „100 + 1“. A klub Atlantik se před měsícem proměnil na Česko-japonské kulturní centrum...

Milý Mirku, toho Borgese ti už asi vrátit nestihnu – ponechám si ho ve své knihovně jako velmi niternou vzpomínku. Případně jej půjčím jen opravdu dobrému kamarádovi, ale spíše nebudu riskovat, že by se historie mohla opakovat. Nicméně ti moc rád oznamuji, že se letos v létě chystám na pár dní navštívit Telč a Českomoravskou vrchovinu – a určitě se znovu vypravím ke kapli sv. Karla. Dokonce tam se mnou poputuje i ona přítelkyně z roku 1991. A ty půjdeš s námi.

Připustíme-li
že život opravdu vzešel z moře
je přeci víc než samozřejmé
že nám kdesi za očima
zůstala malá jezírka
se slanou vodou

ADRESA V TEMNOTÁCH

PAVEL HRUŠKA

V listopadu loňského roku dorazila od našich severních sousedů velmi smutná zpráva, která jistě zarmoutila i mnohé obyvatele moravskoslezské metropole: v neděli 13. listopadu pozdě večer opustil tento svět básník, divadelník, diplomat a dvojnásobný konzul Polské republiky v Ostravě Jerzy Kronhold. Rodákovi z polského Těšína bylo 76 let. Absolvent krakovské Jagellonské univerzity a varšavské Státní vysoké školy Aleksandra Zelwerowicze patřil k výrazným postavám polské kulturní scény, přičemž jeho četné aktivity bývaly nejčastěji propojeny s prostředím rodného města či nedalekými Katovicemi.

Na kulturní i společenské úrovni se významně angažoval již za předchozího nesvobodného

komunistického režimu během časů tzv. studené války. V letech 1968–1975 se stal členem krakovské literární skupiny „Teraz“ (společně s Julianem Kornhauserem či Adamem Zagajewským) a mezi roky 1970–1972 pořádal v Těšíně básnická setkání, jichž se účastnili mnozí později velmi slavní a uznávaní autoři polského písemnictví, označovaní jako „Nowa Fala“ (Nová vlna). Knižně debutoval v roce 1972 sbírkou *Samopalenie*, celkově je autorem více než desítky básnických knih, obdržel řadu poct a jeho tvorba se několikrát octla mezi nominacemi na nejslavnější polskou literární cenu Nike. Před pádem komunismu pracoval v Těšíně mj. jako antikvář či starožitník a aktivně vystupoval na obranu občanských práv – byl mluvčím přeshraniční organizace „Solidarność

Polsko-Czesko-Słowackiej“ a jedním z hlasitých odpůrců plánované výstavby nové obří koksovy ve Stonavě na Karvinsku (megalomanský projekt ze 70. let minulého století, který vyvolal prudký odpor našich severních sousedů, byl po listopadové revoluci zastaven).

Život agilního polského básníka a těšínského patriota se osudově prolнул i s Ostravou. Na své první setkání s ní v polovině 70. let minulého století zavzpomínal v knize *Ostravské příchody*, vydané u příležitosti kandidatury moravskoslezské metropole na titul Evropské hlavní město kultury 2015. „*Procházel jsem kolem katedrály Božského Spasitele a nedaleko běžela starší paní, lomila rukama a křičela: Pekelné duše! Pekelné duše! V pozadí centra oblohu ozařovaly hořící plyny z Vítkovic a děsivý rozměr prvního pohledu byl na světě. Černá, infernální Ostrava, temná a odvrácená strana života.*“ To ještě netušil, že se později do tohoto „pekla na zemi“ pracovně vrátí a zamiluje si ho. V letech 1991–1996 a 2007–2011 působil na ostravském území jako generální konzul Polské republiky (v období let 2000–2006 byl rovněž ředitelem Polského institutu v Bratislavě).

Jako správný básník se Jerzy Kronhold pozorně rozhlížel kolem sebe a svůj původní dojem z Ostravy posléze rozšířil o řadu detailnějších postřehů ovlivněných rovněž proměnami města v porevolučních letech. „*Postupem času jsem začal objevovat další rysy města a zjistil, že má řadu vrstev. Nad černou Ostravou je zelená a nad ní modrá a všechny jsou prorostlé svými osudy, historií a mýty. A nemohou bez sebe existovat. Černá Ostrava žije tu, která se dívá na nebe. To je podstata duše tohoto města. Syntéza polských, českých a německých vlivů. Specifičnost města vyjadřuje jeho synkretický podpis, nezaměnitelná estetika a dynamika jeho současného rozvoje.*“ Ostrava jej trvale provokovala k úvahám a později její bytostnou „trojedinost“ doplnil ještě o tento originální hudební přírůstek: „*Když jsem kdysi při cestě do Vídně přespával na nádraží v Ostravě, uvědomil jsem si,*

že ji lze vnímat jako metaforu hudby. Tehdy to byl ještě pouze zvuk. Spíš kakofonická směs hluku a ruchů, ale dnešek už má rozměr melodie. Není to sice ještě Janáček nebo Hába, ale už je to harmonické, svěbytné a tvoří to nezaměnitelný podpis města.“

Coby generální konzul bydlel v reprezentativní vile na Blahoslavově ulici nedaleko Komenského sadů. Na zahradě tu rostly (a stále rostou) kousek od sebe, v jakémsi blízkém souručenství, dva mohutné letité platany s širokými korunami – Jerzy je pojmenoval „Lech“ a „Václav“ a vnímal je jako symbolické zpodobení česko-polské vzájemnosti. Kromě své diplomatické činnosti se výrazně angažoval také v nejrůznějších kulturně organizačních aktivitách, kupříkladu se zasloužil o existenci festivalu „Na hranici“ (později přejmenovaného na „Bez hranic / Bez granic“), odehrávajícího se na divadelních scénách v Těšíně a Českém Těšíně (po dva roky jej osobně i řídil), či se – nejen z titulu své funkce, ale především z vnitřního entuziasmu – nadšeně podílel na každoroční podzimní přehlídce kultury, historie a tradic našich severních sousedů s názvem *Polské dny v Ostravě* (za své zásluhy o polskou diplomacii a šíření přátelství mezi slovanskými národy Poláků, Čechů a Slováků obdržel i několik vyznamenání). Tu a tam pak jako host vystupoval s vlastní tvorbou na některých zdejších literárních akcích – jeho verše byly přeloženy do češtiny i slovenštiny a objevují se v nich mj. i četné motivy z Ostravska, potažmo severní Moravy a Slezska. Nejsympatičtější na Jerzym Kronholdovi zůstávala skutečnost, že se během svého konzulárního angažmá nijak nezměnil – nepotrpěl si na přehnaně vznešená gesta, neliboval si v patetických tirádách, když například zahajoval některé kulturní události, jeho funkce mu nikterak nestoupla „do hlavy“, ale vždy jednal příjemně a vstřícně, aniž by propadal jakýmkoli manýrámu či pózám. Svou dlouholetou praxi konzula ostatně v jednom z pozdějších rozhovorů zhodnotil s pokornou skromností a až zbytečně přepjatou sebekritikou: „*Dnes je mi jasné, že jsem se na tu práci nehodil, nikdy jsem totiž nebyl žádným*

profesionálním diplomatem. Doufám, že jsem za dobu svého působení neudělal žádné zásadní pitomosti, za něž bych se musel stydět.“

Měl jsem štěstí jej poznat osobně. Jednou mě požádal, abych přečetl české překlady jeho básní během literárního večera v ostravské městské knihovně u Sýkora mostu. On recitoval polsky, já česky – po skončení svého vystoupení mi se smíchem děkoval, že jsem je v češtině ztvárnil lépe, než je on sám polsky napsal – bylo to samozřejmě myšleno v nadsázce, ale potěšilo mě to. Pamatuji si i na Jerzyho – myslím, že úplně poslední – prezentaci jeho veršů na domovské ostravské půdě, která se uskutečnila v červenci roku 2018 v rámci největšího tuzemského literárního festivalu Měsíc autorského čtení na jevišti Staré arény. Dostalo se mi cti jej uvést a být průvodcem celého večera. Jerzyho vystoupení neslo název „Adresa v temnotách“ a připravil v něm posluchačům výbor ze

starších textů, k němuž přidal i několik nových rukopisů. Po skončení akce jsme ještě poseděli v zákulisí u piva a vína a bavili jsme se o různých politických a literárních aktualitách a souvislostech. Dlouho jsme diskutovali i o hrdinném činu polského občana Ryszarda Siwiece, který se na protest proti okupaci Československa v roce 1968 upálil během oficiálních oslav na varšavském Stadionu desetiletí (od jeho výjimečného solidárního činu uplynulo tenkrát padesát let). Vůbec by mě nenapadlo, že jej tehdy vidím naposled.

Netuším, jaké „adresy“ na nás jednotlivě čekají kdesi tam na záněti a budou-li ve výsledku připomínat spíše infernální „devátý kruh“, anebo nebeskou „rajskou zahradu“. Možná ani jedno, ani druhé. Jerzymu bych ale moc přál, aby mu v jeho novém „bydlišti“ příjemně stínily dva mohutné platany, rozléhala se tam heligonka a čas od času tryskal i nějaký pramen.

ANI SLZU SMRTI

Ne harfa
zanechávající vlhkou stopu v duši
jak oceán na písku
ne pianino předělávající horkou
palačinku města na ragtime
ne trubka která naplňuje
kalich večera
zlatým nektarem
ale jako tlačěnka domácká
heligonka
dnes loučí se se dvěma horníky
z dolu Gabriela
nadutě a drze
ani slzu smrti

DOPIS

Čůrala jsi
když jsi se mnou mluvila
po telefonu
bylo to velmi něžné
velmi důvěrné
velmi krásné
jako milostný dopis
s vodotryskem

HYENY FRANTIŠKA SOKOLA TŮMY VERSUS KRAKATIT KARLA ČAPKA

MILAN PALÁK

Náhodou (jak se to často stává) dostal se mně do rukou článek doc. MUDr. Otakara Brázdy *Jiří Foustka a Karel Čapek: Literární soupeření zubního lékaře se spisovatelem*.¹ Zcela nová pro mne byla tato informace:

„[...] V téměř roce, 1937, spatřila světlo světa dvě díla dvou autorů s téměř námětem.² Ale ani Foustka nebyl prvním z českých spisovatelů, kdo zpracoval téma objevitele, který chce ovlivnit světové dění. Již v roce 1923 vydal František

Sokol Tůma román *Hyeny*, kde se zabývá podobným problémem. Hrdina jeho románu je Patrik Weel.³ Ten zkonstruoval stroj Elektryon, který je schopen přenášet vysoké napětí do neomezené vzdálenosti a zasažený cíl zničit. Patrik chce svým vynálezem donutit státy, aby se vzdaly válečných plánů, a tak zajistit pro lidstvo věčný mír. Světové mocnosti se však pokoušejí jeho stroj získat, a tak hrozí nebezpečí, že vynález přinese lidstvu útrapy a smrt. [...]“

1 LKS 10/2021, recenzovaný časopis České stomatologické komory. Dostupné z: <https://www.lks-casopis.cz>

2 FOUSTKA, Jiří. *Dělo života. Hra do budoucnosti*. Praha: Fr. Borový, 1937. ČAPEK, Karel. *Bílá nemoc*. Drama o třech aktech ve 14 obrazech. Praha: Fr. Borový, 1937.

3 Správně má být Patrik Weells.

S názvem *Hyeny* jsem se ve výčtu děl Františka Sokola Tůmy mohl setkat už dříve, jenže mne tenkrát nenapadlo, že je to utopie, pro Tůmu naprosto neobvyklý žánr vedle jeho převážně sociálně inspirovaných prací. Otakar Brázda ve svém článku přirovnává *Hyeny* k Čapkově *Bílé nemoci*; dovlím si podotknout, že má mnohem blíže ke *Krakatitu*.

Napadlo mne obě díla srovnat, o což se pokouším v druhé části tohoto příspěvku.

FRANTIŠEK SOKOL TŮMA – KDYSI UCTÍVANÝ, DNES ZAPOMENUTÝ

Kdo byl František Sokol Tůma? Z kdysi uctívaného, obdivovaného a hojně čteného spisovatele je dnes zapomenutý autor. Bohužel i v ostravském kraji, kde mnoho let žil.

Narodil se 2. května 1855 v Benešově, vyučil se pekařem, avšak řemeslo záhy opustil, protože ho přivábilo divadlo. Ve svých čtyřicetiletých letech se 25. září 1879 stal hercem kočovné společnosti Václava Brauna; jeho dalšími principály byli Josef Emil Kramuele, Václav Pázdral (se kterým se po letech

setkal v Americe, kde působil jako metodistický pastor) a skončil u Václava Choděry. V březnu 1878, rok a půl před angažmá v Braunově společnosti, se Tůma oženil s Barborou Novákovou, s níž ho pojila dcera Josefa narozená v roce 1876. Barbora zemřela v roce 1890 ve věku 35 let.

Tůmovy verbální schopnosti byly patrně dostatečně známy, takže na doporučení dramatika a kritika Josefa Durdíka se v roce 1892 stal prvním českým profesionální recitátorem.

Zachovaly se plakáty zvoucí k Tůmovým recitačním představením například v Domažlicích, Písku, Brně nebo v Přerově; přednášel básně Svatopluka Čecha (ty nejraději), Jaroslava Vrchlického (který pochválil jeho přednes) nebo francouzského parnasisty François Coppéeho. V roce 1893 přijel do Valašského Meziříčí, kde se seznámil se stavitelem Ing. Antonínem Staňkem a ten mu navrhl, aby s ním vydával noviny *Radhošť*. František Sokol Tůma jeho přání vyslyšel – a zůstal. Po roce se přestěhoval do Ostravy, kde v redakční práci pokračoval, vydával *Ostravský obzor*, časopis *Ostravan*, od 1. června 1910 coby tajemník spolku

báňských a hutních úředníků redigoval časopis *Horník*. S dělníky, se kterými sympatizoval a pro něž také připravil několik přednášek, se setkával ve spolku „Bratrství“. Účastnil se dělnických stávek, ale socialistou nikdy nebyl, blízcí mu byli národní demokraté: „Socialistický stát je halucinace hladovějšího žaludku.“

Kromě poměrů v Ostravě poznával i život na Valašsku, Těšínsku nebo na Slovensku, všude nacházel náměty pro své romány, povídky a divadelní hry. Cestoval rovněž po Evropě, pobyl v Itálii (1894), v Černé Hoře, v Bosně a Hercegovině (1901–1902). Nejvýznamnější byla jeho několikaměsíční návštěva Spojených států amerických v roce 1904, kde měl zázemí u svého bratra Vojtěcha, který v Americe žil od roku 1891; cestu financoval z honorářů za román *Na šachtě* a za knižní vydání hry *Pasekáři*. Navštívil výstavu World's Fair v St. Louis ve státě Missouri, kde v sobotu 6. srpna vystoupil na „Českém dnu“ s promluvou Řeč česká. Na zpáteční cestě se zastavil ve Francii a v Německu.

Čtenářský ohlas si vyžádal opakovaná vydání nejúspěšnějších knih: *Celibát* (mezi roky 1922 až 1934 vyšel desetkrát), *Lapači*, *Literní učitelka*, *Na kresách*, *Na šachtě*, *Pan závodní*, *Valašská světice*. Po roce 1945 zájem o Tůmovo dílo poklesl; vyšly jen romány *Pan závodní* (1947), *Soucít* (1948), *Valašská světice* (1949), *Pasekáři* (1951) a naposledy v roce 1972 pětidílná sága z Těšínska *Na kresách*.

František Sokol Tůma zemřel 31. prosince 1925 na zápal plic v Městské veřejné nemocnici v Moravské Ostravě. Ošetřoval ho primář MUDr. Jan Sederl a hlavně MUDr. Ervín Liebreich.

Můžeme-li věřit týdeníku *Palacký*, „pokrokovému listu lidovýchovnému pro východní Moravu“, tak na jeho pohřeb 3. ledna roku 1926 přišlo 80 000 lidí...

TŮMOVY HYENY PŘEDBĚHLY ČAPKŮV KRAKATIT

Krakatit je obecně dobře znám. A o čem jsou *Hyeny* a proč Tůma zvolil tento titul?

Irský vynálezce Patrik Wheeling⁴ pracoval dvacet let na vynálezu, který by svou schopností ničit zbrojní arzenál na neomezenou dálku přiměl svět k věčnému míru. Finančně i morálně ho podporuje lékař Honus a oporu má i ve své dceři Lilith. Manželka Mabel ho však pokládá za podivína zanedbávajícího rodinu i továrnu. O vynález se zajímá „americká společnost podporující potřebné vynálezce a myslitele“, jejíž generální zástupce Behoof přemlouvá Mabel k podpisu finanční půjčky, jejíž součástí je úpis upřednostňující zakoupení vynálezu jedině jeho společností. Wheeling pro sebe půjčku odmítá; domnívá se, že vynálezem po jeho dokončení znovu zabezpečí blahobyt rodiny. Behoof se nevzdává snahy vynález získat zvláště poté, kdy dobře dopadly první zkoušky jeho účinnosti. Wheelingův dům navštěvují lord Halding a generálmajor lord Knitting, zástupci anglické vlády, která rovněž usiluje o jeho stroj. Vojenský zástupce ho seznamuje s rozhodnutím vlády o koupi stroje, předkládá smlouvu, již falešně podepsal syn George. Na pravost podpisu křivě přísahá i Mabel. Jörgl, jeden z dělníků Wheelingovy továrny, už dříve využil příležitosti okopírovat výkresy a prodat je Behoofovi. Jörgl a služka Rousy, která rovněž zradila Wheelinga, jsou oněmi hyenami. Mabel chce manžela prohlásit za nesvéprávného, a tím získat nárok na vynález a náležitě jej zpeněžit. Wheeling byl podveden z několika stran, takže nedopustí, aby mu byl vynález odňat násilím. Rozhodne se jej výbuchem zničit ve chvíli, kdy za ním přijdou zástupci anglické vlády, aby mu výsledek dlouholetého snažení zkonfiskovali. Sám v té chvíli zemře na mrtvici.

*

4 V divadelní hře se hlavní postava jmenuje Patrik Wheeling, v románu Patrik Weells.

Doc. Otakar Brázda se ve svém článku (viz výše) zmiňuje o románu. Jenže *Hyeny* byly nejdříve napsány jako drama, a to už v letech 1910–1911! Teprve později byly přepsány do románové podoby „a v červenci roku 1923 redakci *Národní politiky* zadány a dnem 8. srpna t. r. počaly v *Národní politice* vycházeti.“⁵

„Řeknu přímo a pravdě věren, že námět k této práci nevznikl snad ze čtení románů Verneových nebo Wellsových, a to z důvodů, že Verneho jsem před mnoha lety četl málo a Wellse jsem vůbec, kromě kritik jeho knih, nečetl. [...] Myšlenka k této hře vznikla v mé hlavě – v Americe. Na všeamerické výstavě v St. Louis viděl jsem elektrické zázraky. Za plavby na moři jsem uvažoval, co by se asi stalo, kdyby někdo vynalezl stroj, jímž by znemožnil válku vůbec. Tehdy právě zuřila válka rusko-japonská [...]“⁶

František Sokol Tůma takto už na přelomu první a druhé dekády 20. století varoval před zhoubou, do níž by svět upadl, kdyby se sklonil před uzurpátorem. Karla Čapka a poselství jeho *Kraka-titu* tak předstihl o více než deset let.

Dramatik svou hru nabídl ostravskému divadlu. „[...] Propadla však rakouské cenzuře. Ta ji spolkla, vlastně nespolkla, dusila se. Zakázala ji provozovat. [...]“⁷

František Sokol Tůma se *Hyeny* pokusil nabídnout i Národnímu divadlu. Jeho přítel, herec Karel Želenský (1865–1935) mu dodával naději na provedení v Praze:

„Milý Františku,

dnes 26. listopadu zadal jsem Tvoji hru Hyeny Národnímu divadlu k provozování. Dal jsem ji přímo řediteli Schmoranzovi do rukou a přidal jsem svůj vlastní úsudek, který jistě hru příznivě doporučuje. [...]

A nyní radu: Bylo by dobře kdybys nyní dopsal p. řediteli Schmoranzovi a poděkoval mu zatím za velikou vlídnost, s jakou hru on přijal a hned dramaturgovi poslal.

Zadruhé: Tobě jako žurnalistovi nebude zatěžko poslat zprávy do zdejších denních listů, že ‚ostravský Sokol Tůma zadal svoji hru Hyeny Národnímu divadlu‘. Zprávičky takové mají v nynější době svůj význam. Obstaral bych Ti i to sám, leč nemám kone- xis s redakcemi.

Bud' zdráv

*Tvůj upřímný
K. Želenský
26./XI. 1911“*

Jenže ani Národní divadlo Tůmovo drama nepřijalo. Dramaturg dr. Otakar Fischer 10. března 1912 Františku Sokolu Tůmovi napsal:⁸

„Velectěný pane redaktore,

k Vašemu včerejšímu ct. dopisu dovoluji si s Vámi sdělit, že Vaší hry Hyeny k provozování nedoporučuji; podávám o ní referát panu chefovi Kvapilovi a v souhlasu s ním Vám její rukopis s díkem vracím. Soudím, že zajímavá myšlenka Vašeho kusu, tragika a psychologie geniálního vynálezce, není – přes účinné, až senzační stupňování děje – provedena s dostatečným zdarem; zvl. mne nepřesvědčují ony

⁵ *Národní politika*, románová příloha. Ročník XLI, č. 215, s. 9–10. První stránky románu byly otištěny už 7. srpna 1923.

⁶ SOKOL TŮMA, František. *Hyeny. Fantastická hra o třech dějstvích. Několik slov místo předmluvy* (předmluva nestránkována). Nákl. Svazu horníků v Mor. Ostravě 1924. Sebraných spisů Fr. Sokola Tůmy sv. 20.

⁷ SOKOL TŮMA, František. *Hyeny. Fantastická hra o třech dějstvích. Několik slov místo předmluvy* (předmluva nestránkována). Nákl. Svazu horníků v Mor. Ostravě 1924. Sebraných spisů Fr. Sokola Tůmy sv. 20.

⁸ Slezské zemské muzeum, Památník Petra Bezruče, fond František Sokol Tůma: 52a/V-II Korespondence přijatá.

pasáže, na kterých jest podáván důkladný rozbor vynalezeného stroje, kromě toho pak mám námitky proti příliš drsnému a bezútešnému naturalismu, s nímž je kreslena zlá rodina i zlý podnikatel, proti onomu černému prostředí, od něhož se světlý zjev Jiřího Kvapila⁹ a jeho dcerušky odráží živě sic, ale poněkud románově a sentimentálně.

Zmíním se panu chefovi činohry o Vašem úmyslu, zadati Národnímu Divadlu novou Vaši práci Legenda věků.¹⁰

Odmítnout Hyeny více nežli dva roky před vypuknutím světové války bylo z dnešního pohledu pochopitelné, lidé v Evropě ještě nevěděli, jak může vypadat budoucí válečná vřava, nemohlo je napadnout ani to, že není příliš vzdálená. Sokolu Tůmovi vyčítaný „drsný a bezútešný naturalismus“ se zanedlouho měl stát skutečností.

Přítel Karel Želenský jen o pár dnů později Sokolu Tůmovi názor vedení Národního divadla potvrdil:

„Milý příteli,

otvíraje dnešní dopis Tvůj očekával jsem radostnějších zpráv a zatím...!

Rozrušilo mne vše, co píšeš, poněvadž o Tvé hře, jež byla zamítnuta, mám právě takové mínění jako Ty! Mám přesvědčení, že stala se Ti křivda! Takové hry nezamítají se paušálně – nesmějí se zamítat! Když už tam není cosi ‚s dostatečným zdarem provedeno‘ (jak ti pan Fischer napsal), je povinností a svatou povinností, aby poradil, jak s dostatečným zdarem vše provést! Ostatně, napsal Ti pravou závalu, pro niž kus zamítá? Vždyť konec konců zodpovědnost za svoji práci máš před veřejností a kritikou Ty!

Že novou svoji hru nehodláš zadat, neschvaluji! Lidé vědomí své hodnoty neskládají zbraň! Ani Ty ji neskládej! Což na jednom zklamání? Může-li se nazvat zklamáním to, co Tě stihlo s panem Fischerem! Na Tvém místě bych dal Hyeny provozovat jinde a poukázal k jich jádru i k jich zamítnutí ze strany p. Fischera! To by byla nejzdravější polemika – každá jiná je bezpředmětná a sníží Tě! Pana

9 Takové jméno se ve hře nevyskytuje. Může jít o omyl (přepis) O. Fischera?

10 Podle odkazů na <http://archiv.narodni-divadlo.cz/> žádná hra Fr. Sokola Tůmy nebyla na této scéně inscenována.

Fischera neber vážně, je to zelený, zeleňoučký literát a divadelní literatuře rozumí po svém; tak se o něm soudí všeobecně. Nevěřím, že by Tě doopravdy byla jeho námitka ranila; nevěřím tomu proto prostě, že tě znám jako rozšafného a strážlivého muže. [...] Hlavně ale: hlavu vzhůru! Chápu, že stačí takové jednání rozčlít – ale na chvíli jen!

Tak to beř i Ty!

*Tvůj upřímný
Želenský
14./III. 1912“*

Nebyly to jen *Hyeny*, které Národní divadlo nepřijalo. V srpnu 1907 Gustav Schmoranz podrážděně odpověděl na Tůmovu urgenci dovolávající se zprávy o nabídnuté (leč v dopise nejmenované) hře – v úvahu přicházejí dramata *Soucít* z roku 1903 a *Pasekář* napsaní o rok později. V říjnu 1915 Jaroslav Kvapil odmítl uvést *Hevičku*. Zachoval se rovněž dopis Karla Čapka z 24. října 1921, ve kterém mu jako dramaturg Městského divadla Královských Vinohradů oznámil:

*„Vážený pane, vracím Vám Vaši hru Staříček Holuša, kterou jsem našel ve starých rukopisech a kterou nepovažuji za vhodnou pro naše divadlo [...]“*¹¹

V Ostravě měl *Staříček Holuša* premiéru 29. listopadu 1919¹², *Hevička* nebyla uvedena nikdy.

A podobně na ostravské profesionální scéně dopadl další pokus s *Hyenami*: „[...] propadla cenzuře v r. 1922–23 – nikoliv republikánské, ale v mor.-ostravském divadle. Hra byla přijata k provozování, ale náhle v r. 1922 na podzim, ve čtvrtém roce republiky, dostal jsem dopis tohoto znění: „Nehodláme Vaši hru *Hyeny* provozovat. Jiříkovský, říditel.“¹³

Knižně bylo drama vydáno až v roce 1924; zcela poprvé je inscenovali ochotníci „Svazu horníků v Moravské Ostravě“ na konci téhož roku. Podle dochovaných plakátů je zahrál také „Spolek divadelních ochotníků Tyl“ v Přerově a „Svaz báňských a hutních úředníků“ v Kladně, oba soubory v roce 1925.¹⁴ Zatímco román vyšel šestkrát, divadelní hra se na jevištích neusadila.

Karel Čapek začal psát *Krakatit* v červenci 1922.¹⁵ Na konci září 1923 odevzdal rukopis redakci *Lidových novin*, které román od 25. prosince 1923 otiskovaly na pokračování.¹⁶ *Hyeny* začaly vycházet o několik měsíců dříve, a to od srpna 1923 v deníku *Národní politika*.

Karel Čapek se v žádném ze svých článků ani v korespondenci o Fr. Sokolu Tůmovi nezmiňuje, nerecenzoval jedinou z jeho četných knih, třebaže si jindy regionální literatury všímal. Nereagoval ani na jeho oblibu zřejmou z čtenářských průzkumů zveřejňovaných v periodiku *Česká osvěta*.¹⁷

Krakatit je napsán na výrazně vyšší literární úrovni nežli hra i román *Hyeny*, nicméně obě díla jsou si blízká jak námětem, tak i jednáním hlavních osob. Z obou prací jsem vybral několik citací ve snaze poukázat na jejich podobnost.

VYNÁLEZ A JEHO VYUŽITÍ

Patrik Wheeling v 1. jednání hry *Hyeny* vysvětlí princip Elektryonu a význam svého snažení:

„[...] Tento vynález znemožní v budoucnosti války. Je to regenerátor zmizelé a miliony let v lůně zemském uložené elektřiny, jejíž mrtvou silou rozkazují světu: Zastavte všeobecné válečné vraždění! Války

11 PALÁK, Milan. *Jeden neznámý dopis Karla Čapka*. Opava: Alternativa plus, 1999.

12 <http://www.divadelniarchiv.cz/>

13 SOKOL TŮMA, František. *Hyeny. Fantastická hra o třech dějstvích*. Několik slov místo předmluvy (předmluva neustrákována). Nákl. Svazu horníků v Mor. Ostravě 1924. Sebraných spisů Fr. Sokola Tůmy sv. 20.

14 Slezské zemské muzeum v Opavě, Památník Petra Bezruče, fond Fr. Sokola Tůmy, Plakáty, kart. 52a/XXIII-V.

15 HALÍK, Miroslav a OPELÍK, Jiří (eds.). *Karel Čapek. Život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, s. 37.

16 MĚDÍLEK, Boris (ed.). *Bibliografie Karla Čapka*. Praha: Academia 1990, s. 381. *Krakatit* byl knižně poprvé vydán v květnu 1924.

17 BORŮVKOVÁ, Marianna. *Obrazy jiných a cizinců v díle Františka Sokola Tůmy*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, s. 22.

pominou. Nebude vítězů a nebude přemožených. Mým vynálezem rozděluje se stejnoměrně světová moc malých a velkých národů a tím zmenšují se výbojně choutky mocných a závist slabých. [...] pomocí žáru slunečních paprsků docílil jsem regenerace činnosti miliony let nehybně ukryté ohromné elektrické síly. [...]"¹⁸

„[...] Podařilo se mi objevit prvek elektřiny a tím dosíci obrovského napětí v malém prostoru, jímž roztavím vše, co je v dosahu. [...]"¹⁹

Krakatit je sice výbušnina vytvořená chemickou cestou, nicméně může být k explozi přivedena obdobným vysokofrekvenčním elektrickým výbojem:

„Tak si myslím,“ povídal [Carson] s rostoucí blažeností, „že by to byla báječná věc, kdyby se povedlo v nějaké hmotě . . . dejme tomu pomocí vysoké frekvence . . . v jiskrovém poli nebo jak . . . rozkmitat, rozviklat, uvolnit vnitřní strukturu tak, že by stačilo ťuknout z dálky . . . nějakými vlnami . . . výboji . . . oscilacemi nebo čertví čím, aby se ta hmota rozpadla, co? Bum! Na dálku“²⁰

HROZBA ZNEUŽITÍ

Behoof, generální zástupce americké společnosti podporující potřebné vynálezce a myslitele, dove-de mazaně lichotit:

„[...] mistr Wheeling je přímo geniální člověk, že pracuje na vynálezu, jímž změní se tvářnost světa a zabezpečí se světový mír. [...]"²¹

Jenže dr. Honus, lékař a Wheelingův přítel, má oprávněné obavy:

„Delší dobu již je střežen tajnými policisty tento dům, aby bylo zjevno, s kým jsi ve styku. Vláda chce využití tvého vynálezu k uplatnění dávného snu, světového panství a moci.“²²

Obdobnému nátlaku je vystaven i Ing. Prokop v Krakatitu:

„Nebudte blázen,“ pronesl [Carson] důrazně. „Prodejte nám Krakatit, a je to.“

„Můžete žádat . . . řekněme . . . dvacet miliónů. Prodejte nám Krakatit.“ [...]

„Ne,“ řekl Prokop těžce. „Nechci mít co dělat . . . s vašimi válkami. Nechci.“²³

Rovněž Daimon Prokopovi pochlebuje:

„[...] Máte v hrsti prostředek, kterým můžete rozmetat všechny mocnosti světa. [...] Zkrátka vy jediný máte Krakatit v moci a nevydáte jej nikomu. Budete mít k dispozici lidský materiál a všechny naše organizační nitky. Já vám dám tisk, který si platím. A konečně k vašim službám bude to, čemu se v novinách říká ‚tajemná radiová stanice‘, totiž naše ilegální bezdrátové spojení, které takřečenými antivlnami nebo extinkčními jiskrami přivádí váš Krakatit k rozpadu do dálky dvou až tří tisíc kilometrů. To jsou vaše trumfy. [...]"²⁴

Patrik Wheeling si je vědom toho, že jeho Elektryon může lidi zbavit strachu před hrozbami, které mohou přijít v budoucnosti.

„[...] Chci rázem zvrátit tvářnost světa. Chci na věky zažehnat hrozné vraždění národů. Chci, aby celým světem rozhostil se mír, aby těžké břemeno militarismu sejmuto bylo s beder lidstva. Hrůza vraždění

18 *Hyeny*. Jednání I. Výstup 9., s. 23–25.

19 *Hyeny*. Jednání I. Výstup 9., s. 85.

20 ČAPEK, Karel. *Krakatit*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 256. Spisy Karla Čapka 3. (Dále: *Krakatit*)

21 *Hyeny*. Jednání I. Výstup 7., s. 19.

22 *Hyeny*. Jednání II. Výstup 11., s. 88.

23 *Krakatit*, s. 247, 252.

24 *Krakatit*, s. 398–399.

milionů a válka, jako zbytek barbarství, zmizí právě tímto strojem. Všichni vládcové a národové budou se musít milovat, poněvadž zde bude stejná možnost záhuby všech proti všem. Tato láska vznikne ze strachu před možností vzájemné porážky stejnou zbraní. [...]“²⁵

VÁBENÍ

Vábění není vyjádřeno pouze vidinami velkých finančních obnosů pro vynálezce, ale i nabídkou vysokých funkcí. Reprezentant anglické vlády Lord Halding v *Hyenách* slibuje:

„[...] Jsem jist, že vás vysoké vyznamenání a skvělé honorované místo nemine. Stanete se ředitelem továrny vašich strojů s platem, jaký sám si určíte. [...]“²⁶

Také Carson se snaží Ing. Prokopa nalákat, jenže mluví k člověku s neprodejným charakterem:

„Musíte se habilitovat. Ohromná kariéra. Atomové výbuchy, rozbití prvků, báječné věci. Věda, především věda! My se dohodneme, že?“²⁷

VYDÍRÁNÍ

Nátlak na vynálezce Elektryonu se stupňuje. Generálmajor Lord Knitting:

„Na základě těchto zkoušek usnesl se generální štáb ve spojení s námořní admirálitou doporučit naší vládě, aby zahájila s vámi jednání o prodej vašeho vynálezu, jehož bude použito k obraně říše, nalézající se právě před válkou. [...]“²⁸

Patrik Wheeling:

„[...] A přicházíte pro můj stroj? Ach ano. I on má tomu sloužit, aby lež byla ve světě pravdou, křivda spravedlností, podvod právem. A myslíte, že já jsem vynášel svůj stroj k tomu, abyste uplatňovali

25 *Hyeny*. Jednání I. Výstup 15., s. 43.

26 *Hyeny*. Jednání II. Výstup 18., s. 101.

27 *Krakatit*, s. 246.

28 *Hyeny*. Jednání II. Výstup 17., s. 100.

své choutky potlačování svobody malých národů. [...] Odejděte a řekněte všem, kdož vás poslali, že můj vynález vrahům sloužiti nebude – a za poklady světa není na prodej.“²⁹

A opět lord Halding:

„Jménem vlády prohlašuji: Jelikož Patrik Wheeling zdráhá vynález svůj naší říši prodati; jelikož říše tato ocitá se právě před válkou; jelikož tohoto vynálezu použití může k obraně říše a vítězně potříti nepřítele vně i uvnitř hranic, odebere se Patriku Wheelingovi jeho vynález na základě zákona, oprávnujícího říšskou vládu k tomuto jednání, a zavede se expropriační řízení s ním nebo s dědici ohledně obnosu, jaký má býti jim vyplacen.“³⁰

Ing. Prokop si je jistý tím, že jenom on může rozhodnout, co se bude dít dál:

„Tak vy si tedy myslíte,“ děl Prokop pomalu, „že vám přece jen vydám Krakatit?“

„Nedám Krakatit. Můžete si myslet . . . že jsem třeba tak podlý. Mohl bych vám povídat . . . co si myslím o válce. Já byl ve válce . . . a viděl jsem dusivé plyny . . . a vím, co lidé dovedou. Já nedám Krakatit.“³¹

V juveniliích bratřích Čapků publikovaných mezi lety 1908 až 1911 se občas zadržely utopistické myšlenky, nebyly prosty občasných varovných nabádání, ale k vynálezu schopného v rukou diktátorů ovládnout svět ještě nedospěly.

Několik literárních historiků (František Černý, Jiří Holý, Petr Mareš) upozornilo na možnou inspiraci Karla Čapka u německého dramatika Georga Kaisera a stále pozoruhodný a podnětný je článek

Růženy Grebeníčkové *Georg Kaiser a čapkovská konference*, který byl otištěn v *Literárních novinách* v roce 1965.³²

Dosud nedostatečně zůstává zodpovězena otázka, nakolik vědomě se čeští literáti ve dvacátých letech 20. století při psaní svých vědecko-fantastických románů, povídek a her „svezli“ na tehdejší vlně zájmu o utopistická témata. *Hyenám* Františka Sokola Tůmy napsaným už mnohem dříve by se určitě mělo dostat významnější pozornosti. O několik roků později zájem opadl; možné vysvětlení lze vyčíst z dopisu Josefa Palivce Olegu Malevičovi:³³

„Proč Adam Stvořitel propadl? Především proto, že se obecnstvu utopie už přejedly. Obecnstvo, které při hře *R.U.R.*³⁴ dostávalo mrazení při evokaci robotů, zůstalo chladné při kanónu negace. [...] A konečně časy se od doby, kdy vznikla hra *R.U.R.*, radikálně změnilly.“³⁵

29 *Hyeny*. Jednání II. Výstup 18., s. 105–106.

30 *Hyeny*. Jednání III. Výstup 12., s. 133.

31 *Krakatit*, s. 382, 386.

32 *Literární noviny* 23. 10. 1965, č. 43, s. 5.

33 PALIVEC, Josef. *Listář 2*; adresát Oleg Malevič, dopis z února 1964. Praha: Torst, 2020, s. 593.

34 ČAPEK, Karel. *R.U.R.* Premiéra v Národním divadle 25. 1. 1921.

35 ČAPEK, Karel. *Adam Stvořitel*. Premiéra v Národním divadle 12. 4. 1927.

POSLEDNÍ NOC JOHANKY Z ARKU

PETRA SASÍNOVÁ / TOMÁŠ NETOČNÝ

První tajné představení „*Poslední noc Johanky z Arku*“ hrála Marie Pištěková v roce 1979 na půdě činžáku v Ostravě – Mariánských Horách. Místo meče držela v ruce svíci. Karla VII. a další postavy představovaly dřevěné špalky. Půdu, ze které předtím vynesla všechno harampádí, osvěcovaly svíčky, v jejichž záři Marie recitovala: „Nejmocnější je ten, kdo ví, co je láska. A Bůh je láska nekonečná.“ Atmosféru umocňovala hudba Jeana Michela Jarreho a Johanna Sebastiana Bacha, kterou pouštěla z magnetáku ozdobeného americkou vlajkou.

Domnívala se, že uspořádá jen několik představení pro rodinu a známé z křesťanských kruhů. Nakonec odehrála asi pět set repríz. Johanku hrála v kostelích, na setkáních podzemní církve, v disidentských bytech v Praze, ale také oficiálně třeba v ostravském Divadle hudby.

V poměrech totalitního režimu byla její hra odvážná. Vřele v ní vyznávala víru v boha a diváci vnímali paralelu Francie pod nadvládou Angličanů s Československem okupovaným sovětskou armádou. „Nebála jsem se a věřila, že svatá Johanka své pážátko ochrání. Nakonec mi to opravdu prošlo.“

NÁBOŽENSTVÍ MÍSTO PIONÝRA

Marie Pištěková se narodila 4. února 1955 v Ostravě. Otec pracoval jako tesař v dusíkárnách Moravských chemických závodů. Matka byla vyučená krejčová, ale protože měla šest dětí, nechodila do zaměstnání. Rané dětství prožila Marie v ostravské hornické kolonii Bedřiška, pak v porubském bytě. Když jí byly čtyři, přestěhovala se rodina do Mariánských Hor.

Maminka chodila denně na mši do katolického kostela. Odmítla přihlásit děti do Pionýra, zato je

vodila do náboženství. „Vzpomínala, jak ji ředitel školy varoval, že se nedostaneme na vysoké školy.“ A také třídní učitelka se snažila Marii od víry odradit: „Přece nebudeš takovým pověrám věřit. Soudruh Gagarin vyletěl do vesmíru a žádného pánbíčka tam neviděl.“

Na výuku náboženství osobně dohlížel ředitel školy. „Sekretářka nás zavolala do ředitelny, kde čekal mladý jáhen. Vzájemně jsme se představili a on pak začal malovat na výkres džbány. Tím začal krásný výklad o zázraku v Káni Galilejské, kdy Ježíš proměnil vodu ve víno. Ředitel seděl za svým stolem a pozorně poslouchal.“ Do náboženství chodily děti také na faru a bratři v kostele ministrovali.

ČERNÁ OVCE TŘÍDY

Na školní léta má Marie nepěkné vzpomínky. „Byla jsem černou ovčí. Nikdo se mnou nechtěl sedět v lavici. Spolužáci mi dělali lumpárny. Dávali mi špendlíky na židli anebo mi ji něčím natřeli, abych se umazala. Snažila jsem se nedávat najevo, že se mě to dotýká. Mou mladší sestru kluci ve škole dokonce bili. Takové nechutnosti jsme opravdu musely prožívat.“

Díky rodinné pospolitosti a zázemí kamarádů z Korunní ulice, kde bydleli, však nestrádala. Otec bral děti na výlety do přírody, aby jim nebylo líto, že se neúčastní pionýrských radovánek. Na garáži ve dvoře organizovala Marie svá první divadelní představení. „Hráli jsme třeba Vinnetoua. Maminka ušila kostýmy a z obývacího nám půjčila fíkus. Vymýšlela jsem si různá kýčovitá dramata, která jsme v našem ‚bunkru‘ prováděli.“ Hodně četla, učila se hrát na housle a na kytaru, kreslila a malovala.

KONVERZE S PASOLINIM

V roce 1968 prožila část prázdnin na skautském táboře. Ve stejném roce pocítila bezmoc po vpádu

ruských tanků. Silně se jí dotkla oběť Jana Palacha a Jana Zajíce, kteří burcovali k odporu proti lhostejnosti počínající normalizace. Na smrt obou chlapců myslela Marie při psaní hry o Johance z Arku. Také ona zemřela v plamenech. Zásadně na Marii zapůsobil film Piera Paola Pasolinioho Evangelium podle Matouše. „Jako dítě jsem přijímala víru od maminky. Tomu filmu vděčím za svůj vnitřní obrat a vlastní duchovní cestu. Tenkrát jsem se poprvé zamilovala. Do herce, který hrál Ježíše.“

Nejprve chtěla být malířkou. Na uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti ji však nepřijali. Začala studovat gymnázium v Ostravě-Vítkovicích a stále silněji vnímala nesvobodu za železnou oponou. „Připadala jsem si jako rybka v otráveném akváriu, ze které nemůžu ven. Rodila se má vnitřní revolta vůči režimu.“ Při různých příležitostech zpívala písničky Karla Kryla. Byla členkou kostelního sboru. V kostelích hrála na elektrickou kytaru s bigbeatovou kapelou. Studovala zpěv a po maturitě také herectví na lidové konzervatoři.

ZROZENÍ ČESKÉ JOHANKY

Přihlásila se na Divadelní akademii múzických umění v Praze. Neuspěla a nastoupila do kanceláře v městském kulturním středisku. Učitel herectví z lidové konzervatoře Marii poradil, aby si přečetla knihu *Svatá Jana* od G. B. Shawa. „Ta hra mě zasáhla. Začala jsem se pítit po všem o Johance a zatoužila jsem ji hrát.“

Někdy v té době ji pozvala k výslechu Státní bezpečnost. Souviselo to se salesiánem Stanislavem Honkou, který organizoval tajná setkání mládeže. „Začínala jsem mezi salesiány chodit a páter Honka mi jednou dal adresu do Itálie, ať tam napíšu pohlednici s pozdravem a se svou adresou, a že mi pak budou přicházet knížky z Říma. Poučil mě, abych u výslechu neprozradila žádná jména,“ vysvětlovala. Přesvědčivě zapírala. „Estébáci mi hrozili výpraskem na zadek, potížemi s přijetím

na školu i domovní prohlídkou. S maminkou jsme pak přestěhovaly knížky, které se mohly jevit jako závadné, k babičce.“

Na divadelní akademii se nedostala ani na druhý pokus. Získala však angažmá v Teplicích. Zpívala ve sboru a tančila. V divadelní ubytovně začala psát *Poslední noc Johanky z Arku*. Vycházela především ze Shawa, ale ovlivnila ji také kniha *Skřivánek* od Jeana Anouilha a oratorium *Jana z Arku na hranici* od Arthura Honeggera a Paula Claudela. Pak udělala zkoušky na Janáčkovu akademii v Brně. Tenkrát měla poprvé možnost předvést před diváky pasáž ze *Svaté Jany*. „Byla jsem šťastná a věřila jsem, že jednou budu Johanku hrát.“

TAJNÉ DIVADLO NA PŮDĚ

Dopsala hru a začala přemýšlet, jak ji uvést. Toužila založit divadlo jednoho herce. Sestra Markéta získala v Mariánských Horách podkrovní byt, se kterým sousedila půda. Ta půda však byla zaneřáděná harampádím všeho druhu. S pomocí rodiny ji Marie vyčistila. „Cihlové zdi jsem natřela černou barvou, trámy bílou. Sehnala jsem staré židle a připravila jednoduchou scénu.“ Na premiéru přišly tři desítky diváků. Svíce byla hlavní rekvizitou. Když Marie dospěla k smrti Johanky na hranici, stékal ji po rukou rozžhavený vosk a prsty měla plné puchýřů. Pak přišla další představení na půdě a na mnoha jiných místech v celém Československu.

Po studiích akademie v Brně získala angažmá v činoherním souboru Těšínského divadla. Tehdy tam měl v divadelním klubu koncert ještě neznámý Jaromír Nohavica. Tam hrála Johanku poprvé oficiálně. Jinak ovšem vystupovala především na tajných setkáních.

DĚVUCHA Z HOR MEZI DISIDENTY

„Jednou jsem hrála Johanku ve vile manželů Jiřího a Marie Kaplanových v Praze. Scházeli se tam křesťané, kteří odmítali spolupráci s režimem. Byli hlídání a šikanováni Státní bezpečností. Před začátkem představení mě Jiří poučil, že pokud vtrhnou do bytu estébáci, mám okamžitě utéct. Ukázal mi okno, kterým jsem měla vyskočit na zahradu.“

Opakovaně ji zval grafik Václav Ševčík s ženou Zuzanou Novákovou do své vily v Dejvicích. Scházeli se u nich disidenti. „U Ševčíků viděl mé představení teolog, komunisty pronásledovaný katolický kněz Josef Zvěřina, a pozval mě na své tajné přednášky. Konaly se na různých místech v okolí Ostravy. Účastníci museli dodržovat přísná bezpečnostní pravidla.“

U Ševčíků se Marie seznámila s Václavem Havlem, jehož jméno do té doby znala jen ze samizdatu. Od hostitelů se pak dozvěděla, jak se bezprostředně po shlednutí hry Havel vyjádřil: „Nikdy bych nevěřil, že mě dokáže rozplakat nějaká děvucha z hor. Asi tím myslel Mariánské Hory.“ Později Havel viděl také další Mariino představení pro jednoho herce s názvem Poušť. Marie ho sestavila z pasáží *Malého prince* a dalších textů Antoina de Saint-Exupéryho. „Domnívám se, že Malý princ zaujal Havla více než Johanka. Byla jsem hrdá na jeho pochvalu. Ctíla jsem ho jako velkou osobnost, ovšem ani ve snu by mě nenapadlo, že bude jednou prezidentem.“

Když se 12. listopadu 1989 sešly v Římě tisíce věřících ke svatořečení Anežky České, Marie tam byla také. „Jeli jsme s přáteli autem a cestou jsme dostali zprávu, že padla Berlínská zeď. Obřad kanonizace byl úžasný. Tolik Čechů, Moravanů a Slováků v bazilice svatého Petra! S nadějí jsme si připomínali proctví, podle kterého svatořečením Anežky získá naše země svobodu.“

S JOHANKOU SI ZÍSKALA I FRANCII

Pak svoboda skutečně přišla a změnila Marii život. V roce 1993 měla příležitost zahrát své představení o Johance pro české emigranty v Paříži. „Někdo hru přeložil do francouzštiny a vzkázal, že když se ji naučím francouzsky, uspořádají mi ve Francii turné. Byla to šilenost, francouzsky jsem vůbec neuměla, ale dala jsem se do toho. Profesor francouzštiny z Ostravy mi text načetl a já se ho učila slovo od slova. Měla jsem na to tři měsíce a jsem na sebe hrdá, že jsem to zvládla. První představení ve francouzštině jsem měla v Johančině rodném městě Domrémy. Byla jsem šťastná, když jsem viděla, že Francouzi hře rozumějí, že je dojíám.“

V roce 1995 získala Marie od francouzského velvyslance stipendium a v hlavním městě Bretaně

Rennes se učila francouzský jazyk. Architektura i krajina u Atlantického oceánu jí přirostla k srdci a také si tam našla přátele. Několikrát si pobyt prodloužila a nakonec ve Francii zůstala natrvalo. Začala se živit hereckými kurzy pro dospělé i děti a ve středověkém městě Dinan vybuodovala vlastní divadlo. Nazvala ho Skřivánek, v těchto dnech však zakládá divadlo nové. „Bude se jmenovat Divadlo Naděje – Théâtre de l'espérance,“ oznámila koncem letošního února Marie Pištěková z Bretaně.

Příběh, nahrávky, fotografie a další dokumenty Marie Pištěkové najdete na:

www.pametnaroda.cz/cs/pistekova-marie-1955

V tomto vydání Krásné Ostravy poprvé publikujeme příběh ze sbírky ostravské pobočky Paměti národa, postupně bychom vám rádi představili osudy zajímavých osobností spjatých s Ostravou. Jako první vám představujeme přepis vyprávění a svědectví herečky Marie Pištěkové, autorky vlastní hry inspirované legendou o Johance z Arku. Příběh Marie Pištěkové natočili a pro náš bulletin do podoby článku upravili dokumentaristé Petra Sasínová a Tomáš Netočný v rámci Paměti národa, což je projekt neziskové organizace Post Bellum. Dokumentuje vzpomínky lidí, kteří prožili významná období a historické události moderních československých dějin, 2. světovou válku, holocaust, domácí odboj, komunistický teror 50. let, normalizaci po ruském vpádu v srpnu 1968 a zhroutil režimu v listopadu 1989.

Za posledních pět let, přes problémy s covidovou pandemií, natočili dokumentaristé Paměti národa v Ostravě a Moravskoslezském kraji rozhovory s více než 250 pamětníky, publicisticky zpracovali jejich příběhy, které jsou spolu s nahrávkami a dalšími materiály veřejně přístupné na webu www.pametnaroda.cz.

Pokud máte ve svém okolí pamětníky, kteří chtějí vyprávět a přinést svědectví o historii Ostravy či Moravskoslezského kraje, prosíme kontaktujte Paměť národa na e-mailové adrese hlavního dokumentaristy tomas.netocny@postbellum.cz. Podrobné informace o činnosti Post Bellum, včetně možnosti podpořit ostravskou pobočku Paměti národa, najdete na webu www.postbellum.cz.

ZPLAŇOVÁNÍ OKRASNÝCH DŘEVIN V OSTRAVĚ

ZDENKA ROZBROJOVÁ

Vy, kdo se zajímáte o přírodu v Ostravě a okolí, jste zřejmě zaznamenali, že některé původně okrasné nebo užitkové dřeviny obsazují druhotná stanoviště mimo svoji výsadbu. Časté jsou nepůvodní invazní dřeviny, např. javor jasanolistý, dub červený, pajasan žláznatý, trnovník akát nebo dřevitá liána loubinec popínavý aj. Tyto druhy jsou známy ze zanedbaných okrajových míst, jako jsou např. některé dvorky, místa u popelnic, spáry v chodníku, lemy řek, nádraží, haldy aj. Jde o proces úspěšného zplanění rostlin a samovolného šíření v krajině. Potvrzení výskytu mimo kulturu či výsadbu v parku proběhlo u těchto rostlin již během 19. století. Ke zplanění stačilo někdy pouhých 70–100 let od začátku pěstování v našich zemích.

Vyjmenované dřeviny jsou velmi úspěšnými konkurenty našim druhům rostlin. Mnohé z nich vylučují inhibiční látky obsažené v listech (dub červený, trnovník akát), a brání tak klíčení jiných semen

v půdě. Rovněž po likvidaci odřezem nadzemní části a bez ošetření zbylého kmínku herbicidem velmi dobře regenerují ze spících pupenů, a vytvářejí tak husté polykormony výmladků z pařezů. Některé vytvářejí nadprodukcí semen s výbornou klíčovostí. Důvodem šíření je rovněž mrazuvzdornost čili přezimování ať už semen, nebo i celých rostlin.

Z celoevropského pohledu je v tzv. „unijním seznamu invazních druhů“ uveden pajasan žláznatý. Zcela určitě by tam patřil i trnovník akát, který však z důvodu nejednotnosti hlasujících zemí vyzdvihujících přínos akátu pro včelstva nebyl do seznamu zařazen. Seznam invazních nepůvodních druhů s významným dopadem na Evropskou unii je uveden v Prováděcím nařízení komise (EU) 2016/1141 a v aktualizaci prováděcího nařízení (EU) 2022/1203 ze dne 12. července 2022 (účinné od 2. 8. 2022). Další dřeviny vykazující invazi v České republice jsou zařazeny do

tzv. „černého a šedého seznamu nepůvodních invazních rostlin“ (Pergl et al., 2016). Je však celá řada dalších druhů nepůvodních rostlin, které se na našem území chovají invazně; jejich seznamy včetně unijního seznamu snadno naleznete na www.invaznidruhy.nature.cz.

Javor jasanolistý je původem ze Severní Ameriky a byl pěstován v našich zemích už v roce 1776 v botanické zahradě na pražském Smíchově, dále v zámecké zahradě v Hluboši v roce 1808. Roku 1835 byl vysazen i v Královské oboře v Praze. První nález ve volné přírodě čili zplanění a potvrzení samovolného šíření mimo okrasné výsadby v našich zemích pochází z roku 1875. Ve starších okrasných výsadbách v Ostravě roste javor jasanolistý mezi bloky domů např. na Šídlovci v Hrabové. Býval v lemu ulice u koupaliště na ulici Sokolské. Zplanělé javory nacházíme často v oko-

lí řek (např. Lučiny), kolem cest a podobně. Kultivary javoru *Acer negundo* ‚Aureomarginatum‘ s panašovaným listem (původem z Německa, 1885) nebo *Acer negundo* ‚Flamingo‘ (Holandsko, 1976) jsou krátkověkými dřevinami a zatím nebyly nalezeny zplanělé.

Pajasan žláznatý, který pochází z Číny, byl v roce 1804 zasazen v zahradě Kanálka v Praze, nejspíš se však na našem území objevoval již dříve. První nález ve volné přírodě byl zaznamenán mimo okrasné výsadby v roce 1874. Rozšiřuje se výmladky i semeny. Okrasný pajasan roste v Komenského sadech nebo na Mírovém náměstí před kostelem sv. Pavla apoštola ve Vítkovicích. Dřevina je velmi atraktivní složeným listem i bohatým plodenstvím. Pajasan je velmi úspěšný v klíčení ve spárách v chodníku a podobně. U citlivých jedinců může způsobovat i mírnou alergii.

Dub červený byl dovezen do Evropy koncem 17. století ze Severní Ameriky. V našich zemích se objevuje na soupisu rostlin z roku 1776 ze smíchovské botanické zahrady. Dlouhodobě je využíván jako hospodářská dřevina v lesích a také jako okrasná dřevina. Velmi atraktivní je podzimní zabarvení listů. Listy se špatně rozkládají, vrství se pod stromem, čímž brání klíčení domácích druhů dřevin a bylin v kultuře. Jeho semenáčky tak v podrostu dominují. Dub červený je nenáročný na půdní stanoviště, proto je opakovaně vysazován v parcích i na haldách. Příkladem je park Čs. letců, nádhernou dominantu tvoří v parku za poliklinikou v Porubě aj. Cíleně byl dub červený použit k ozelenění části haldy Ema či haly Petr Cingr.

Trnovník akát se dostal do Čech v roce 1710. Původem je ze Severní Ameriky a do Evropy byl přivezen na začátku 17. století. Je hojně pěstovanou okrasnou dřevinou. Využívá se do lemů ulic, protože snáší zasolení a utužení půd a také suchá stanoviště. Staré akáty s kulovitou korunou se nacházejí například na náměstí Republiky v zahradě hasičského sboru a jinde. Masově zplaňuje a proniká do člověkem zcela změněných, ale i do přirozených porostů. Semena a zejména kůra jsou jedovaté. Červeně kvetoucí akáty, např. trnovník srstnatý (*Robinia hispida*) nebo *Robinia ‚Casque Rouge‘*, jsou krátkověkými dřevinami a jejich zplnění nebylo zatím potvrzeno.

Loubinec popínavý, popínavá liána, byl do Evropy přivezen před rokem 1800 ze Severní Ameriky. Potvrzení výskytu mimo kulturu u nás je z roku 1900. Vyskytuje se v lužních lesích např. u Odry pod Landekem nebo na Lučině u Zárubku. Zplaňuje na rumišťích a skládkách. Z hlediska ochrany přírody by měl být v biologicky cenných lokalitách likvidován.

V posledních letech je pozorováno v Ostravě zplnění i u dalších dřevin, a to u katalpy a pavlovnie. Katalpa není zařazena mezi dřevinami v černém

seznamu (Pergl et al., 2016), ale u pavlovnie se předpokládá postupné riziko invaze, což potvrzuje samovolné šíření v teplejších oblastech, například v okolí Brna. Přezimování semen těchto dvou druhů je v poslední době úspěšné i severněji, a to v Ostravě a Opavě.

Katalpa trubačovitá je nepůvodní dřevinou, která se v České republice pěstuje jako parkový a solitérní strom (Málek et al., 2012). Druh pochází z jihovýchodní části USA. Počátkem 18. století se začal s oblibou vysazovat v Evropě, je nápadný listem a květenstvím. U nás je uveden v soupisu rostlin smíchovské botanické zahrady z roku 1776, v roce 1808 rostl i v zahradě u zámku Hluboš. Ví se, že Lichtenštejnové pěstovali tento druh ve svých školkách od roku 1809. Katalpa se rozmnožuje semeny, která si klíčivost podržují jeden rok a sbírají se ze starých stromů (Skalická, 2000).

Staré výsadby katalpy v Moravské Ostravě se nacházejí na ulici Hornopolní v lemu areálu Městské nemocnice. Již několik let je pozorováno úspěšné samovolné šíření kolem sladovny na ulici Hornopolní. Rostliny jsou mnohokmenné a plodící. Letos byly některé z nich seříznuty, což znovu napomůže vzniku mnohých výmladků. Mezi léty 2012–2013 se objevil semenáček katalpy na ulici Mlýnské, tedy nedaleko od starého stromu na ulici Milíčově. Vzrostlý nálet byl pokácen na jaře v roce 2020 a zůstal po něm pařez o průměru cca 25 cm. Pařez je dnes obrostlý výmladky. Mladší výsadby na Pivovarské ulici před Divadlem loutek jsou zdrojem diaspor pro lokalitu přes cestu k domu na Pivovarské ulici. Vzhledem k hojnému výskytu katalpy trubačovité v parcích a ulicích Ostravy lze předpokládat další samovolná šíření.

Pavlovnie plstnatá je nepůvodní dřevina pocházející z Číny, která se v České republice pěstuje jako parkový strom (Málek et al., 2012). V našich zemích se poprvé objevuje roku 1844 v Královské oboře v Praze. Pergl et al. (2016) ji řadí do kategorie WL (varovný seznam), která zahrnuje taxony

problematické v budoucnosti. O ojedinělém samovolném zplanění na severní Moravě se zmiňuje Kocián ve Štramberku-Libotíně, kde se semena dostala s rostlinným materiálem do zahradnické školky a vyklíčila. Lokalita je zlikvidována.

V Moravské Ostravě se vyskytuje pavlovnice plstnatá ve výsadbách zřídka. Mladý strom rostl například v Husově sadu asi do roku 2015, odkud byl odstraněn kvůli špatnému zdravotnímu stavu. Mladá rostlina je citlivá na mraz. Mladší plodící dřevina roste v Cingrově sadu. Nález semenáčku na parkovišti v ulici Poděbradova č. 3265 nelze zatím spojit s nějakou známou výsadbou. Ve Slezské Ostravě v areálu Zoo bylo shledáno zplanění nedaleko pěstovaného stromu, a to na dvou od sebe asi 200 m vzdálených místech. V Opavě v areálu Magistrátu města Opavy na ul. Krnovské je rovněž potvrzeno v posledních letech pravidelné zplaňo-

vání pavlovnice nedaleko od staršího okrasného stromu v areálu.

Úspěšnost těchto dvou okrasných druhů má více příčin, jednou z nich jsou mírnější zimy, méně mrazových dnů aj.

Každá následující generace mladých lidí posuzuje stav krajiny podle zkušeností a pozorování ve svém dětství, nepřipadá jim proto nápadné a nepřírozené velké množství invazních druhů v přírodě. Proto je dobré při procházkách krajinou upozorňovat na tyto problémy. Šíření nepůvodních druhů se změnou klimatu bude přibývat a budou způsobovat nemalé hospodářské škody spojené s likvidací rostlin, léčbou alergií, úbytkem domácích druhů živočichů a hmyzu a podobně.

Literatura

MÁLEK, Z., HORÁČEK, P. a KIESENBAUER, Z. *Stromy pro sídla a krajinu*. Olomouc: Vydavatelství Ing. Petr Baštan, 2012.

PERGL, J., SÁDLO, J., PETRUSEK, A., LAŠTŮVKA, Z., MUSIL, J., PERGLOVÁ, I., ŠANDA, R., ŠEFROVÁ, H., ŠÍMA, J., VOHRALÍK, V. a PYŠEK, P. Black, Grey and Watch Lists of alien species in the Czech Republic based on environmental impacts and management strategy. *NeoBiota* 28/2016, s. 1–37.

SKALICKÁ, A. Catalpa Scop. – katalpa. In SLAVÍK, B. (ed.). *Květena České republiky* 6. Praha: Academia, 2000, s. 533–534.

SKUPINA GENGUR OZNAMUJE

Jsme skupina Gengur. Nyní, když naše depresivní umělecké instalace na haldě Ema nacházejí se téměř v troskách, přichází pravý čas popsat naše letité úsilí a lýtý boj s přírodou i uměleckými bezvěrci.

Už před několika lety jsme prosekali nervní buš trýznící úpatí haldy (N 49°50.43', E 18°18.60') a na bezdouché betonové sloupy jsme násilím nabili dvacet čtyři panelů sklíčujících fotografií. Cyklus zpitvořených krajín světa i duše dostal lakonický, avšak kordiální název „V p****“. Fotografie nevýznamných autorů opatřila samozvaná kurátorka komentáři sestavenými z úryvků výstav pražského Rudolfinu a výrazů ze slovníku cizích slov. Pošetilí kolemjdoucí tak přicházejí vychutnat si pocity zmaru, slabosti, zhnusenosti, smutku, vzteku i hněvu a v zármutku neustále se rodících a chčipajících dřevin dojít k usebrání. Guerillové

umístění výstavy získalo bod v aplikaci Mapy.cz a její význam vyzdvihl také týdeník *Respekt*.

Druhou uměleckou instalací byly naivně opracované důlní kameny vrstlé do nicoty hald (N 49°50.50', E 18°18.87'). Jejich majestátní odkaz brzy disturbovali zbyteční lidé – bajkeři –, kteří násilně instalaci zvrátili při stavbě svých redundantních drah. Tento neandrtálský akt nás donutil dílo bránit. Oktrojovali jsme bajkerům iracionální strach z pomsty rukou pána haldy – ducha jejich nejčernějšího svědomí –, který šantáží zajistil alespoň dočasnou nápravu. Umění tak na prchlivý okamžik triumfovalo nad negramotnou silou. Dnes je vše opět skoro zmařeno. Cyklus rozkvětu a pádu v intencích ostravské rychlosti pokračuje.

Před rozvaleným uměním ulehňme do prachu hald. Pomněme.

Poznámka redakce:

Otiskujeme tuto výzvu skupiny Gengur, která přišla v obálce do naší schránky spolu s fotografiemi, jejichž výběr také publikujeme. Výzva byla opatřena textem: „Skupina Gengur vás vyzývá, abyste toto oznámení otiskli v Krásné Ostravě.“

Děkujeme skupině Gengur za zajímavý text. Jelikož v obálce chyběl kontakt na odesílatele, sdělujeme tímto skupině Gengur, že text otiskujeme bez úprav, pouze s jazykovou korekturou.

▲ Eva Dřízgová (vpravo) zpívá píseň Muzikanti, co děláte u amfiteátru, kde veřejnost do nebe vypustila balóčky s přáními pro koncertní halu.

OBSAH

Monika Horskáková Editorial	1
Ilona Rozehnalová Byl jednou jeden amfiteátr...	2
Michaela Dvořáková Akustický model interiéru budoucího koncertního sálu v Ostravě – předvojem živých posluchačů jsou zatím malé figurky	5
Vítězslav Gross Vzpomínky na starou Moravskou Ostravu aneb K edici paměti Ing. Jana Kubly	9
Zrození metropole – nová fotografická kniha o Ostravě	13
Jiří Siostrzonek Šedé blues v černé	14
Martin Pelc Osud třebovického zámku po smrti jeho majitelky Marie Stony	17
Jakub Gajda Třebovický ateliér	21
Jiří Machalický Sen o ráji	27
Iva Málková Stále to trvá...	31
Jakub Guziur Adieu / Rozloučení s Eduardem Ovčáčkem	32
Pavel Hruška Za Miroslavem Vlčkem	33
Pavel Hruška Adresa v temnotách	36
Milan Palák <i>Hyeny</i> Františka Sokola <i>Tůmy</i> versus <i>Krakatit</i> Karla Čapka	39
Petra Sasínová, Tomáš Netočný Poslední noc Johanky z Arku	48
Zdenka Rozbrojová Zplaňování okrasných dřevin v Ostravě	53
Skupina Gengur oznamuje	57

▲ Benda Quartet hraje Vivaldiho na rozlučkové akci s amfiteátre.

KRÁSNÁ OSTRAVA

Vydal okrašlovací spolek Za krásnou Ostravu a spolek Fiducia v Ostravě 6. 4. 2023

Ročník XI., číslo 1

Redakce: Ilona Rozehnalová, Monika Horsáková, Martina Němcová

Graficky upravila a vysázela: Kristína Pupáková

Fotografie: Archiv města Ostravy, archiv okrašlovacího spolku Za krásnou Ostravu a spolku Fiducia, archiv Galerie výtvarného umění v Ostravě, Ostravského muzea, Statutárního města Ostravy, Paměti národa, skupiny Gengur, Bereniky Ovčáčkové, Ondřeje Durczaka, Jakuba Gajdy, Milana Paláka, Viktora Veleka, Roman Polášek, Monika Horsáková, Jan Vlček, Radim Kolibík, Josef Zajíc.

Bulletin připravujeme jako DIY aktivitu, na náklady spojené s tiskem se skládají členové a podporovatelé spolku. Děkujeme všem autorům, kteří publikují bez nároku na honorář.

Velmi bychom chtěli poděkovat především všem, kdo nám letos přispěli ve sbírce prostřednictvím portálu darujme.cz na tisk bulletinu pro rok 2023. **Přispívat můžete i nadále, a to opět prostřednictvím darovacího portálu darujme.cz, více najdete na našich stránkách www.klubfiducia.cz v sekci Podpořte nás.**

Děkujeme rovněž všem, kdo přispěli do kasičky ve Fiducii a kdo si bulletin kupují, a tím také přispívají na jeho vznik.

Partneři bulletinu:

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

CONCEPT
advertising

jarnemec.com

Full HD tisk
printo

Přední strana obálky: Zámek Třebovice

Zadní strana obálky: Michaela Mainx

ISSN 2788-0761 (Print) | ISSN 2788-077X (On-line)

